POTENCIJALI TURISTIČKE VALORIZACIJE DALMATINSKE ZAGORE

Todorić, Ivan

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:284338

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

REFST - Repository of Economics faculty in Split

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU

EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

POTENCIJALI TURISTIČKE VALORIZACIJE DALMATINSKE ZAGORE

Mentor:
Prof.dr.sc.Lidija Petrić

Student:
Ivan Todorić

Split, kolovoz 2017.

SADRŽAJ:

1. UVOD 1

1.1. Definicija problema 1

1.2. Cilj rada 1

1.3. Metode rada..... 1

1.4. Struktura rada 1

2. AKTUALNO STANJE I RAZVOJNI TRENDOVI U DALMATINSKOJ ZAGORI..... 2

2.1. Analiza sadašnjeg stanja razvijenosti Dalmatinske zagore 2

2.1.1. Geografsko razgraničenje Dalmatinske zagore..... 2

2.1.2. Gospodarska razvijenost Dalmatinske zagore 2

2.1.3. Prometna razvijenost Dalmatinske zagore.....11

2.1.4. Demografska slika Dalmatinske zagore.....14

2.2. Analiza turističke razvijenosti i resursni potencijali 16

2.2.1. Trenutna situacija- prepoznavanje mogućnosti Zagore.....16

2.2.2. Atrakcijski potencijal Dalmatinske zagore.....16

2.2.2.1. Prirodne ljepote.....17

2.2.2.2. Kulturna baština.....21

2.2.2.3. UNESCO Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine.....25

2.2.2.4. Manifestacije.....27

2.2.3. Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori.....30

2.3. Politika RH prema razvoju ruralnih područja.....35

2.3.1. Institucionalna podrška za razvoj ruralnih područja.....35

2.3.2. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. – 2020.....37

2.3.2. Mjere vezane uz izgradnju i obnovu objekata.....39

3. PERSPEKTIVE BUDUĆEG RAZVOJA 45

3.1. Uspješan proizvodni kompleks - Etno selo „Zagora"..... 46

3.2. Oživljavanje Dalmatinske zagore - kuće za odmor……. 47

3.3. Potencijalno stvaranje velike turističke zajednice 48

3.4. Kultura- obavezan dio integriranog turističkog proizvoda.....50

4. ZAKLJUČAK..... 51

LITERATURA.....56

PRILOZI.....60

SAŽETAK.....61

SUMMARY.....62

1.UVOD

1.1. Definicija problema

U hrvatskom jeziku riječi "zagora" i "zagorje" odnose se na područje "s onu stranu gore". Tijekom povijesti ti su termini često korišteni prilikom određivanja mjesta i područja koja su fizički (reljefno) odvojena od drugih, gospodarski i politički važnijih područja te su kao takvi postupno usvojeni i kao geografska imena (toponimi) za reljefno odvojena mjesta i zone koje su u kontrastu prema takvim područjima. Dalmatinska zagora, kontinentalni je dio Dalmacije koji uvelike gospodarski i demografski zaostaje za priobalnim gradovima, kao što su glavno središte Split, Šibenik, a pokretani turizmom, također i gradovi Omiš i Makarska. Manjim primorskim mjestima turizam je najčešće i jedina opcija. Oprečno dalmatinskom priobalju, Dalmatinska zagora ni blizu ne iskorištava svoj veliki potencijal za privlačenje turista, unatoč nekim pozitivnim pomacima.

1.2. Cilj rada

Najčešće je fizička granica priobalja i zaleđa također međa između razvijenosti i nerazvijenosti. Iz raznoraznih razloga primorske destinacije nemaju interesa povezati sebe, kao već mjesta etablirane receptivne moći, sa nerazvikanim, a ne nužno neatraktivnijim mjestima s druge strane planine, prijevoja ili rijeke, unatoč stanovitom rezultatu. Cilj ovoga rada je identificirati i prikazati koji su to turistički potencijali Dalmatinske zagore i na koji ih način iskoristiti.

1.3. Metode rada

Metode korištene u radu su metode desk istraživanja, prvenstveno povijesna metoda, metode sinteze i komplacije, deskripciju i komparaciju .

1.4. Struktura rada

Ovaj rad sastoji se od četiri poglavlja. Nakon uvodnog poglavlja, najopsežnije drugo poglavlje uključuje analizu opće i turističke razvijenosti uz osvrt na atrakcije Zagore, kao i odnos institucija prema razvoju ruralnih područja. Treće poglavlje ukazuje na mogućnosti i razvojne alternative u Dalmatinskoj zagori. Zadnje poglavlje prikaz je završnog razmatranja na ovu temu.

2. AKTUALNO STANJE I RAZVOJNI TRENDOVI U DALMATINSKOJ ZAGORI

2.1. Analiza sadašnjeg stanja razvijenosti Dalmatinske zagore

2.1.1. Geografsko razgraničenje Dalmatinske zagore

Dalmatinska zagora (također Zagora) kontinentalni je dio Dalmacije. To je oko 150 km dug pojas odvojen od primorja planinskim nizom Kozjaka (780 m), Mosora (1339 m), Omiške Dinare (864 m), Biokova (1762 m) i Rilića (1160 m). Čine ju Kninska, Drniška, Sinjska, Vrlička, Imotska (Imota) i Vrgoračka krajina, odnosno područja u okolici Knina, Drniša, Sinja, Vrlike, Imotskog i Vrgorca. Krajine su međusobno povezane uzdužnom cestom Knin–Sinj–Imotski–Vrgorac, izgrađenom 1807. godine[1].

Administrativno, u Dalmatinskoj zagori se nalazi 7 gradova (Imotski, Sinj, Trilj, Vrgorac i Vrlika u Splitsko-dalmatinskoj i Drniš i Knin u Šibensko-kninskoj županiji) i 27 općina (19 u Splitsko-dalmatinskoj i 8 u Šibensko-kninskoj županiji).

2.1.2. Gospodarska razvijenost Dalmatinske zagore

Gospodarsku razvijenost županije ili jedinice lokalne samouprave u Republici Hrvatskoj je moguće prikazati analiziranjem indeksa razvijenosti s jedne strane, navođenjem i opisom glavnih djelatnosti nekog kraja s druge strane, i naposljetku analizom prometne razvijenosti.

Prikaz razvijenosti pomoću indeksa razvijenosti

Indeks razvijenosti je kompozitni pokazatelj koji se računa kao ponderirani prosjek više osnovnih društveno-gospodarskih pokazatelja radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te se na temelju odstupanja vrijednosti pokazatelja od državnog prosjeka jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave razvrstavaju u skupine razvijenosti. Pomoću tog indeksa može se saznati i razvijenost gradova i općina Dalmatinske zagore.

[1] http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13755

Jedinice lokalne samouprave razvrstavaju se u pet skupina:

- u I. skupinu razvrstane su jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 50% prosjeka RH
- u II. skupinu razvrstane su jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 50% i 75% prosjeka RH
- u III. skupinu razvrstane su jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH
- u IV. skupinu razvrstane su jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH.
- u V. skupinu razvrstane su jedinice lokalne samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka RH

Jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se u četiri skupine:

- u I. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti manja od 75% prosjeka RH
- u II. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 75% i 100% prosjeka RH
- u III. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti između 100% i 125% prosjeka RH
- u IV. skupinu razvrstane su jedinice područne (regionalne) samouprave čija je vrijednost indeksa razvijenosti veća od 125% prosjeka RH

Teritorijalne jedinice koje više od 25% zaostaju u razvoju za prosjekom Republike Hrvatske (tj. imaju vrijednost indeksa razvijenosti manji od 75%) imaju pravo na status potpomognutih područja.

Pri izračunu indeksa razvijenosti koriste se slijedeći pokazatelji:

- stopa nezaposlenosti,
- dohodak po stanovniku,
- proračunski prihodi jedinica lokalne odnosno područne (regionalne) samouprave po stanovniku,
- opće kretanje stanovništva,
- stopa obrazovanosti.

Indeks razvijenosti uveden je radi što objektivnijeg mjerenje stupnja razvijenosti svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u Republici Hrvatskoj. Kategoriziranje svih teritorijalnih jedinica prema razvijenosti temelji se na suvremenom shvaćanju regionalne politike koja, premda koncentrirana na najmanje razvijena područja, potiče razvoj cjelokupnog državnog teritorija. Nadalje, proširenje kategorizacije na sve teritorijalne jedinice omogućuje još kvalitetnije uređenje ključnog pitanja razine regionalnih razvojnih poticaja. Izravnim povezivanjem razine regionalnih razvojnih poticaja s razinom razvijenosti, dobiva se kvalitetni okvir poticanja razvoja svih lokalnih i županijskih jedinica u skladu sa stupnjem razvijenosti pojedine jedinice. Također, ovaj pristup omogućuje uključivanje i isključivanje jedinica iz sustava sukladno promjenama stupnja razvijenosti što sada nije bio slučaj. Konačno, novim se sustavom ocjenjivanja i razvrstavanja dobiva analitička podloga za praćenje stupnja razvijenosti svih lokalnih i županijskih jedinica na godišnjoj razini čime se znatno unapređuje informacijska osnovica.

Zakonom o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 147/2014) utvrđeno je da se postupak ocjenjivanja provodi svakih pet godina, a posljednji postupak ocjenjivanja i razvrstavanju svih jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u Republici Hrvatskoj prema indeksu razvijenosti proveden je krajem 2013. godine.[2]

Indeks razvijenosti uspješno gradira razvijenost jedinice lokalne samouprave, sa ciljem isticanja nejednakosti u razvoju. U tablici je također vidljiva ta razlika, a ista prikazuje prikaz vrijednosti indeksa za sve gradove i općine u Dalmatinskoj zagori. Općine i gradovi obojani u žuto spadaju u razvijene jedinice lokalne samouprave.

Tablica 1: Vrijednosti indeksa razvijenosti za mjesta u Dalmatinskoj zagori

Grad/općina	županija	Indeks razvijenosti	Skupine	(Razred)
Kistanje	Šibensko-kninska	19,62%	<50%	I.
Biskupija	Šibensko-kninska	38,00%	<50%	I.
Lokvičići	Splitsko-dalmatinska	47,28%	<50%	I.

[2]https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112

Civljane	Šibensko-kninska	49,14%	<50%	I.
Proložac	Splitsko-dalmatinska	51,08%	50-75%	II.
Ervenik	Šibensko-kninska	51,90%	50-75%	II.
Cista Provo	Splitsko-dalmatinska	51,99%	50-75%	II.
Lovreć	Splitsko-dalmatinska	54,31%	50-75%	II.
Runovići	Splitsko-dalmatinska	57,78%	50-75%	II.
Podbablje	Splitsko-dalmatinska	57,85%	50-75%	II.
Zagvozd	Splitsko-dalmatinska	60,31%	50-75%	II.
Šestanovac	Splitsko-dalmatinska	61,91%	50-75%	II.
Trilj	Splitsko-dalmatinska	62,19%	50-75%	II.
Otok	Splitsko-dalmatinska	63,55%	50-75%	II.
Ružić	Šibensko-kninska	64,94%	50-75%	II.
Vrlika	Splitsko-dalmatinska	65,32%	50-75%	II.
Zmijavci	Splitsko-dalmatinska	65,89%	50-75%	II.

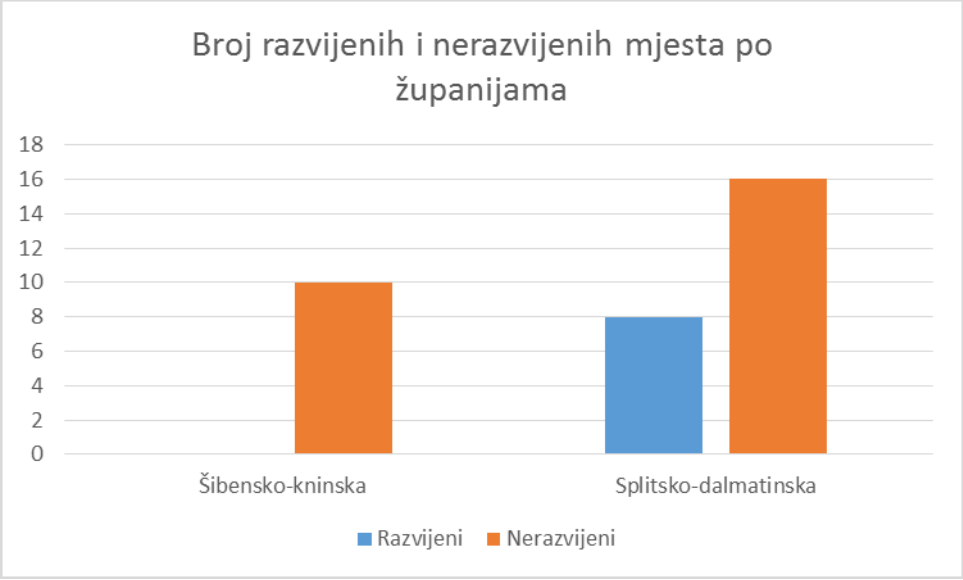
Hrvace	Splitsko-dalmatinska	68,14%	50-75%	II.
Knin	Šibensko-kninska	69,39%	50-75%	II.
Muć	Splitsko-dalmatinska	72,15%	50-75%	II.
Unešić	Šibensko-kninska	73,34%	50-75%	II.
Imotski	Splitsko-dalmatinska	73,53%	50-75%	II.
Kijevo	Šibensko-kninska	73,93%	50-75%	II.
Drniš	Šibensko-kninska	74,34%	50-75%	II.
Promina	Šibensko-kninska	74,36%	50-75%	II.
Prgomet	Splitsko-dalmatinska	74,47%	50-75%	II.
Lećevica	Splitsko-dalmatinska	75,37%	75-100%	III.
Vrgorac	Splitsko-dalmatinska	79,53%	75-100%	III.
Dicmo	Splitsko-dalmatinska	79,83%	75-100%	III.
Primorski Dolac	Splitsko-dalmatinska	80,41%	75-100%	III.
Sinj	Splitsko-dalmatinska	81,37%	75-100%	III.

Klis	Splitsko-dalmatinska	86,93%	75-100%	III.
Zadvarje	Splitsko-dalmatinska	110,75%	100-125%	IV.
Dugopolje	Splitsko-dalmatinska	113,17%	100-125%	IV.

Izvor: Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, https://razvoj.gov.hr

Prema indeksu razvijenosti, čak 26 od 34 općine/ grada su nerazvijene. Sve razvijene jedinice lokalne samouprave nalaze se u Splitsko- dalmatinskoj županiji, što ukazuje na izrazito poražavajuću činjenicu za Šibensko-kninsku županiju. Naime, od 2 grada i 8 općina, nijedna jedinica lokalne samouprave nije razvijena, što znači da sav demografski potencijal što je ostao u selima Dalmatinske zagore ne može otići raditi ni u područna središta, jer su Drniš i Knin također mjesta odakle se ljudi iseljavaju, uglavnom u Split, Zagreb, ili čak inozemstvo.

Grafikon 1: Razvijena i nerazvijena mjesta Zagore po županijama

Izvor: Prikaz autora

Izrazito poražavajući podaci mogu se isčitati i ukoliko se indeks razvijenosti jedinica lokalne samouprave analizira po skupinama u odnosu na prosjek RH (1.-5. skupina)

Grafikon 2: Dalmatinska zagora prema skupinama indeksa razvijenosti

Izvor: Prikaz autora

Odmah se može uočiti kako ne postoji ni jedna jedinica lokalne samouprave u najrazvijenijoj skupini, u kojoj se nalaze mjesta sa preko 125 % vrijednosti prosječnog državnog indeksa.

U glavnini su nerazvijena mjesta, između 50 i 75 % vrijednosti prosječnog državnog indeksa.

Unutar treće skupine se nalazi 6 mjesta, u četvrtoj skupini nalaze se samo Zadvarje i Dugopolje.

Fenomen Dugopolja

Dugopolje je promišljeno iskoristilo mogućnosti koje je donijela izgradnja autoceste Split-Zagreb, te blizinu pomorske luke u Splitu i Zračne luke u Kaštelima. Zamah razvoju Općine dala je Poslovna zona Dugopolje - Podi, neposredno uz autocestu u kojoj danas radi nekoliko puta više zaposlenih nego što sama općina ima stanovnika. Na 170 hektara zemljišta komunalno su opremljene 122 parcele namijenjene malom i srednjem poduzetništvu, oko 110 tisuća četvornih metara zemljišta namijenjeno je za individualnu stambenu izgradnju, a oko 55 tisuća za sport i rekreaciju. Izgrađeno je 58 gospodarskih objekata koji zapošljavaju oko 1500 radnika, a u izgradnji je još 25 u kojima radi još 500 djelatnika. Gospodarski potencijal Dugopolja prepoznale su brojne ugledne tvrtke poput Autohrvatske, Vindije, Lesnine, Metroa, a u Dugopolje je preseljena i Slobodna Dalmacija.[3] Samo do 2011. investitori su u Dugopolje uložili preko 4,5 milijardi kuna.

[3]http://www.poslovni.hr/hrvatska/u-dugopolju-nezaposlenost-svedena-na-35-55008

Dugopolje zbog svog dobrog položaja i povoljne politike za gospodarstvenike ulaganja privlači i danas. Za 70 milijuna kuna Ljekarne Splitsko-dalmatinske županije grade mini-tvornicu lijekova, dodataka prehrani i kozmetike.Ta investicija Ljekarne Splitsko-dalmatinske županije bit će financirana iz vlastitih izvora i kreditnim zaduženjem.[4]

Ulaganja u Čaporice (Trilj)

Trilj je oduvijek imao stratešku važnost na prijelazu rijeke Cetine između jadranskog i krškog dijela zemlje. I dok je u antičkim i kasnijim vremenima važnost ovog grada bila uglavnom sagledavana kroz vojne vrijednosti, o čemu prije svega govore bogata nalazišta iz rimskog razdoblja, danas je Trilj zanimljiv zbog svojih prometnih, klimatskih i logističkih prednosti.

Poslovna zona

Glavna platforma gospodarskog razvoja Trilja bi u narednom razdoblju trebala biti proizvodno – poslovna zona Čaporice. Osim površinom od 26,6 hektara, zona ima nekoliko komparativnih prednosti u odnosu na ostale slične projekte.

Uz samu zonu proteže se državna cesta D60, od Trilja prema Imotskom, a 4,5 kilometra potpuno novom brzom cestom je udaljen, ili je bolje reći blizu, čvor Bisko s A-1, autocestom prema Splitu i Zagrebu, a i prema luci u Pločama. Izvrsna prometna povezanost nije jedini argument za dolazak potencijalnih investitora. Valja naglasiti da je cijela gospodarska zona u potpunosti komunalno opremljena, od elektroenergetike, sa šest trafostanica, telekomunikacijske kanalizacije do potpune vodovodne mreže, kao i mreže fekalne i oborinske kanalizacije. Proizvodna zona Čaporice - Centar agropoduzetništva 3LJ (Trilj) do sada je najvrijedniji gospodarski projekt financiran iz EU fondova na području Splitsko-dalmatinske županije. Inače, Splitsko-dalmatinska županija sa 36 poduzetničkih zona vodeća je po njihovom broju u Hrvatskoj. Tako je 2006. godine startala i Proizvodna zona Čaporice.

U njezino komunalno opremanje do sada je uloženo oko 50 milijuna kuna, poduzetnici su u svoje poslovno-proizvodne objekte i opremu uložili gotovo pola milijarde kuna, a u njihovim pogonima posao je dobilo 300-injak radnika. Kad su iscrpili zemljišne resurse prve faze, Triljani su odlučili umjesto opće namjene svoju zonu proširiti na novih 23 hektara i specijalizirati za agropoduzetništvo sa sadržajima koji bi bili u funkciji postojećih proizvođača poljoprivrednih proizvoda i agroindustrije triljskog i cetinskog kraja, županije i šire. Projekt je nazvan Proizvodna zona Čaporice – Centar agropoduzetništva.

[4]http://www.jutarnji.hr/biznis/tvrtke/investicija-u-dugopolju-za-70-milijuna-kuna-ljekarne-splitsko-dalmatinske-zupanije-grade-mini-tvornicu-lijekova-dodataka-prehrani-i-kozmetike/5643403/

Za pripremu i realizaciju projekta Trilj je ušao u partnerske odnose sa županijskom razvojnom agencijom RERA i Institutom za jadranske kulture i melioraciju krša. Apliciralo se na sredstva EU fonda za regionalni razvoj iz kojega su za izgradnju infrastrukture na nova 23 hektara dobili nepovratnih 15,2 milijuna kuna ili 90 posto od ukupno potrebnih 17 milijuna kuna. Ovo su bila prva sredstva dodijeljena jedinicama lokalne samouprave za financiranje razvojnih projekata od kada je Hrvatska postala punopravnom članicom EU. Odobrena EU sredstva Grad je dočekao s kompletiranom projektnom dokumentacijom komunalne infrastrukture uključujući i građevinsku dozvolu.

Stoga je bez gubljenja vremena provedena zakonom propisana javna nabava, a radovi na izgradnji počeli su u ožujku 2015. Izvela ih je graditeljska tvrtka "Skladgradnja" iz Splita.

Poslovno uslužni centar (PUC) predstavljat će srce Proizvodne zone Čaporice – Agropoduzetničkog centra, ali i cijele agroindustrije Trilja i Cetinske krajine, Splitsko-dalmatinske županije i šire. Budući PUC bit će smješten uz južni rub proširenog dijela Proizvodne zone Čaporice, uz prometnicu za dio naselja Ugljane. Na parceli od 20.059 metara kvadratnih izgradit će se građevina s dva kata ukupne bruto površine 4245 metara četvornih. Taj prostor namijenjen je za smještaj i rad poduzetničko-potpornih službi, uslužno-servisnih službi i poduzetničko-inkubatorski dio.

Stožerni sadržaj PUC-a bit će Centar kompetencija za prehranu i zdravlje (CEKOM). Osnutkom CEKOM-a 3LJ stvorena je pretpostavka za pružanje podrške podizanju kapaciteta poslovnog sektora malih i srednjih poduzeća zainteresiranih za razvoj novih agroindustrijskih proizvoda. CEKOM 3LJ stvara zajednički prostor za znanstveni i industrijski sektor povezujući njihovo znanje i iskustvo, odnosno povezuje visokoškolske ustanove i institute s gospodarstvom i to primarno s malim i srednjim poduzećima.

U usporedbi sa ukupnim rezultatima Splitsko - dalmatinske županije, Trilj je imao 0,6 posto udjela među poduzećima koja su predala godišnje financijsko izvješće. U ostvarenim prihodima na razini cijele županije, poduzeća iz ovog grada sudjelovala su sa 0,5 posto udjela. Analizirana poduzeća imala su 0,6 posto udjela u ukupnom županijskom izvozu, dok su njihove investicije činile 0,2 posto svih investicija na županijskoj razini. Ukupno 0,6 posto svih zaposlenih u županijskom realnom sektoru odnosilo se na zaposlenike iz poduzeća koja su smještena na području Trilja.[5]

[5]http://www.poslovni.hr/hrvatska/poslovna-zona-caporice-u-trilju-je-bio-najveci-eu-projekt-u-zupaniji-312832

Ostale poduzetničke zone Dalmatinske zagore

1. Poduzetnička zona Bristovača – Trištenica Primorski Dolac

Općina Primorski Dolac nalazi se na krajnjem zapadnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije, u zaleđu gradova Kaštela i Trogira. Gospodarska zona Bristovaća-Trištenica planirana je kao zona mješovite namjene u kojoj se uz gospodarske sadržaje mogu graditi i prateći sadržaji, kao što su: radni pogoni, servisi, skladišta, poslovni prostori, ugostiteljstvo i turizam, šport, zelene površine, otvorena javna parkirališta, prometne i komunalne građevine.

2. Poduzetnička zona Kosore- Vrlika

Grad Vrlika smješten je na najsjevernijem dijelu Splitsko – dalmatinske županije, 75 km od Splita neposredno uz državnu cestu (D-1) Split-Zagreb. Danas u sklopu zone posluju dvije punionice vode,i moderan pogon za preradu kamena iz obližnjeg kamenoloma.

3. Poduzetnička zona Kukuzovac-Sinj

U strateškim razvojnim i prostorno planskim dokumentima Grada Sinja, kapitalni projekt u području ostvarivanja uvjeta za gospodarski razvitak grada je Gospodarska zona Kukuzovac, 10 km od čvora Dugopolje na autocesti A1 Zagreb-Split na površini od 156 ha izvanredno povoljnog terena za ovu namjenu.[6]

2.1.3. Prometna razvijenost Dalmatinske zagore

Veliki napori hrvatske države u smislu izgradnje autoceste koja spaja cijelu Hrvatsku, iako malu, cestovno jako zahtjevnu državu doveli su do toga da je sjever Hrvatske cestovno jako razvijen, kao i samo zapad (Rijeka, Istra) . Ipak, najdalje točke Republike još uvijek čekaju da najzahtjevnija, ali i najbolja cesta prođe pokraj njihovih domova i omogući im udobnije, sigurnije i efikasnije kretanje automobilom. Tako istočna Slavonija i krajnji jug Hrvatske (južnije od Ploča) još uvijek nisu zahvaćeni u ovom trenutku najnovijom i najsuvremenijom prometnicom Europe.

[6]http://www.hgk.hr/zupanijska-komora-split/poduzetnicke-zone

Dalmatinska zagora je, u tom smislu , dosta dobro povezana s ostatkom države jer na autocesti Zagreb-Split- Dubrovnik (A1) ima 9 dionica autoceste koje su izravno povezane s istom, a to su :

1. Vrpolje-Prgomet: važno za mjesta sjeverno od Šibenika koja mu administrativno pripadaju, kao i za općine na sjeverozapadu Dalmatinske zagore, Prgomet i Primorski Dolac

2. Prgomet-Vučevica: prolazi središnjim dijelom Dalmatinske zagore, usporedno sa magistralom između Trogira i Kaštela, a prolazi i kroz Radošić, mjesto u kojem se održava Bikijada

3. Vučevica-Dugopolje: autocesta koja prolazi s sjeverne strane Kozjaka, dijelom i kroz kliško zaleđe prema Splitu

4. Dugopolje-Bisko: dionica koja kreće od predvorja Dalmatinske zagore, Dugopolja, prema Bisku, odakle djelomično ide brza cesta prema Trilju i Bosni i Hercegovini

5 Bisko-Blato na Cetini: dionica koja povezuje Cetinsku krajinu sa samim područjem grada Omiša

6. Blato na Cetini- Šestanovac: nalazi se na samoj tromeđi Omiške krajine (bivše Poljičke Republike), Imotske krajine, kao i zapadnog dijela Makarske rivijere

7. Šestanovac- Zagvozd: povezuje područje utjecaja grada Omiša, Imotske krajine i Makarske

8. Zagvozd-Ravča: povezuje imotsko Zabiokovlje i početak Vrgoračke krajine

9. Ravča-Vrgorac[7]: povezuje Vrgoračku krajinu i grad Vrgorac

Tunel Sveti Ilija

Tunel se nalazi na spojnoj cesti Zagvozd-Baška Voda, koja spaja Imotsku krajinu i Makarsko primorje, točnije, sjevernu i južnu stranu planine Biokovo. Sastoji se iz glavne i servisne tunelske cijevi međusobno povezanih prolazima za pješake i interventna vozila. Duljina glavne tunelske cijevi iznosi 4.249 m. dok je duljina servisne tunelske cijevi 4.255,62 m, a koristit će se za potrebe spašavanja i evakuacije sudionika u prometu. Glavna tunelska cijev

[7]http://hac.hr/hr/cestarina/cjenik/zagreb-split-dubrovnik

ima dva vozna traka ukupne širine kolnika 7,7 m. i služit će za odvijanje prometa, a brzina vožnje kroz tunel ograničena je na 80 km/h.[8]

Kada su stručnjaci Hrvatskih autocesta vršili prognoze o isplativosti izgradnje tunela Sveti Ilija kroz Biokovo, njihove službene ocjene bile su usuglašene: Da bi tunel bio isplativ, njime bi dnevno trebalo proći od tisuću do tisuću i dvjesta automobila. Procjena je bila da je za njegovo servisiranje godišnje potrebno od sedam do osam milijuna kuna. Kada se tunel otvorio 8. srpnja 2013. godine, mnogi su bili skeptični prema tim tvrdnjama. No, oni koji su zagovarali izgradnju tunela i tvrdili da je to jedan veliki korak prema razvoju Imotske krajine, ali i Makarskog primorja s južne strane Biokova te da će se isplatiti u relativno kratkom roku, čine se da su bili u pravu. Tunel je već u prvih petnaest mjeseci od svoga otvaranja probio magičnu granicu od milijun automobila. Trenutačni podaci s kraja prošle godine, tj. 29 mjeseci od otvaranja, govore o fantastičnim rezultatima. Kroz tunel je prošlo 2 700 000 automobila ili nešto više od tri tisuće dnevno, a Hrvatske autoceste uprihodile su oko 45 milijuna kuna od tunelarine, bez PDV-a. Kako je tunel i najbliži spoj na autocestu u Zagvozdu za veliki broj stanovnika srednjodalmatinskih otoka, Makarskog primorja, kako je porast broja stranih turista iz godine u godinu evidentan, predviđanja su da bi tunel u potpunosti za deset godina isplatio ono što se uložilo u njegovu gradnju.[9]

Aerodrom u Sinju

Prestankom rada krajem Drugog svjetkog rata Aerodroma Sinj za potrebe javnog zračnog prometa prihodi aerodroma su minimizirani i nije se moglo osigurati dostatna financijska sredstva za eksploataciju Aerodroma Sinj.

Rješenjem Ministarstva pomorstva, prometa i veza Aerodrom Sinj je definiran kao nekontrolirano zračno pristanište i upisan u registar civilnih aerodroma. Operater Aerodroma Sinj je Aeroklub Sinj.

Aerodrom Sinj se koristi za zrakoplovno-sportske djelatnosti i na njemu djeluju aeroklubovi Sinj, Split, Vitar i Graviton. Na aerodromu se odvijaju slijedeće aktivnosti: motorno letenje, padobranstvo, jedriličarstvo, zmajarstvo i modelarstvo.[10]

[8] http://hac.hr/odnosi-s-javnoscu/informacije-i-obavijesti/tunel-sveti-ilija-pusten-u-promet
[9] https://apoliticni.hr/tunel-sveti-ilija-kroz-biokovo-rusi-rekorde/
[10] http://www.sportsinj.com/hr/klubovi-i-udruge/aeroklub-sinj

Uz moguće upoznavanje turista u Sinju i okolici s djelovanjem Aerokluba, kao i moguće stvaranje financijske koristi vezane uz trenutne aktivnosti ako se približe gostima, važno je naglasiti da je to jedini aerodrom u Dalmatinskoj zagori, a u skoroj budućnosti, ukoliko Zagora nastavi turistički rasti, aerodrom u samom središtu Dalmatinske zagore mogao bi biti od velike koristi i u komercijalnom zračnom prometu.

Željeznica u Dalmatinskoj zagori

Željeznička pruga prolazi kroz Dalmatinsku zagoru u sklopu popularne „Sinjske rere" i Dalmatinske pruge. „Sinjska rera" bila je glavna komunikacija između Splita i Sinja od izgradnje do 1962. godine, kada se sve većim korištenjem automobila i gradnjom ceste Split-Sinj izbačena iz upotrebe. Dalmatinska pruga kroz Dalmatinsku zagoru prolazi na dionici Unešić-Drniš-Knin i još je uvijek u funkciji.

2.1.4. Demografska slika Dalmatinske zagore

Uz velike negativne migracije stanovništva, u velikoj većini općina i gradova u Republici Hrvatskoj prisutan je negativni prirast (prirodni pad). Situacija nije drugačija ni na području Dalmatinske zagore.

Tablica 2: Prirodni prirast u Dalmatinskoj zagori u 2016. godini

Općina/ grad u Dalmatinskoj zagori	Prirodni prirast
Biskupija	-35
Civljane	-2
Drniš	-83
Ervenik	-28
Kijevo	-7
Kistanje	-54
Knin	-67
Promina	-22
Ružić	-11
Unešić	-32
ŠIBENSKO-KNINSKA ŽUPANIJA	-341

Cista Provo	-15
Dicmo	5
Dugopolje	-8
Hrvace	-31
Imotski	41
Klis	-2
Lećevica	-15
Lokvičići	-10
Lovreć	-8
Muć	-47
Otok	-6
Podbablje	-16
Prgomet	-8
Primorski Dolac	-1
Proložac	-14
Runovići	-15
Sinj	-9
Šestanovac	-15
Trilj	-5
Vrgorac	-21
Vrlika	-40
Zadvarje	-6
Zagvozd	-11
Zmijavci	-6
SPLITSKO- DALMATINSKA ŽUPANIJA	-263
UKUPNO	-604

Izvor: Izračun autora i Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr

Gotovo u cijeloj Dalmatinskoj zagori prisutan je prirodni pad. Samo u gradu Imotskom i općini Dicmo prisutan je pozitivan prirodni prirast. Usporedbom dviju županija, vidljivo je da Šibensko- kninska županija sa znatno manjim brojem općina i gradova bilježi veći prirodni pad, što ukazuje na još dublju starost i slabiju rodnost stanovništva.

2.2. Analiza turističke razvijenosti i resursni potencijali

2.2.1. Trenutna situacija - prepoznavanje mogućnosti Zagore

Dalmatinska zagora je u 2007. godini zabilježila nešto manje od 39.000 noćenja i oko 16.000 dolazaka što čini manje od 1% ukupnog turističkog prometa Splitsko-dalmatinske županije. Gradovi koji su se izdvajali kao turistički najprometnija mjesta Dalmatinske zagore su Sinj, Imotski i Trilj.

Hotelska ponuda u Dalmatinskoj zagori bila je ograničena je na veće gradove i općinska središta, a njen ukupni kapacitet je 148 smještajnih jedinica i 322 kreveta. Turistička proizvodna struktura Dalmatinske zagore uglavnom se temeljila na gradovima, dakle tranzitnom i poslovnom turizmu, dok od ostalih vrsta turizma valja spomenuti Sinjsku alku te proizvode specijalnih interesa vezane uglavnom za rijeku Cetinu (rafting i slični proizvodi) te u manjoj mjeri ruralni turizam.

Danas Dalmatinska zagora bilježi znatno bolje rezultate, budući da je dosegla udio od 2,5 posto turističkog prometa Srednje Dalmacije. Dosegla je i preko 140 tisuća noćenja, a i ostala, manja mjesta postaju sve zanimljivija, posebno u području ruralnog turizma. [11]

Broj smještajnih jedinica je također uvelike porastao. Primjerice, samo je u Imotskom u 2016. godini bilo 112 smještajnih jedinica.[12]

U cijeloj Zagori, prema podacima iz Plana razvoja turizma Dalmatinske zagore koji je izradila TZ županije prije nekoliko godina, živi tek 111 tisuća stanovnika, odnosno 38 stanovnika na kilometar četvorni, što taj prostor čini očuvanim, autentičnim i ekološki visoko vrijednim.[13]

2.2.2. Atrakcijski potencijal Dalmatinske zagore

Iako turizam Dalmatinske zagore nije ni blizu po fizičkim pokazateljima , ali ni po popularnosti u odnosu na obližnje primorske destinacije, u svakom slučaju ima niz prepoznatljivih prirodnih dragulja, manifestacija, ali i veliku materijalnu i nematerijalnu baštinu zbog različitih krajina koje obuhvaća, a od kojih se zajedno može stvoriti mozaik, brojnost iskustava i mjesta koje bi bilo lijepo doživjeti i vidjeti.

[11] http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/ruralni-turizam-strategija.pdf
[12] http://www.tz-imotski.hr/
[13] http://hrturizam.hr/dalmatinska-zagora-krece-u-turisticki-biznis/

2.2.2.1.Prirodne ljepote

Stara straža- geološki spomenik prirode

Lokalitet Stara Straža zaštićen je 1961. godine i obuhvaća površinu od 1,17 ha. Nalazi se nekoliko kilometara od Knina na cesti prema Gračacu. Lokalitet je posebno zanimljiv zbog lijepo vidljivih bora širine oko 15 m i visine oko 5 m, koje predstavljaju valovito svijene slojeve Zemljine kore.

Slojevi se svijaju (boraju) pod utjecajem bočnog tlaka uslijed pomaka stijenske mase. Razvijeni su slojevi jurske i kredne starosti, a sastoje se od izmjene vapnenaca i dolomita u sklopu kojih se javljaju zone sivih tankopločastih laporovitih vapnenaca i rožnjaka. U malmskim slojevima stijena vrlo dobro se vidi koralj Cladocoropsis.

Ovaj lokalitet je važan po karakterističnim profilima, i to paleontološkim, mineraloškim, petrografskim i sedimentološkim. Profil je jako zanimljiv kao poligon za učenje geoloških pojmova, odnosno osnovnih strukturnih elemenata u stijenama kao što su slojevitost, bora i rasjedi.[14]

Cetina- Vrela – hidrogeološki spomenik prirode

Lokalitet Vrela Cetine s površinom od 29,81 ha zaštićen je 1972. godine. Niz krških vrela, od kojih su tri glavna: Veliko vrilo, Vukovića vrilo i Batića vrilo, formirao se uz rub Paškog polja, podno Dinare.

Sva vrela nastala su na kontaktu nepropusnih lapora u polju i vodonepropusnih vapnenaca okolne zaravni i uzlaznog su tipa. Pažnju privlače izrazitom bistrinom i modrozelenom bojom. Veliko vrilo ili izvor Glavaš potopljeni je speleološki objekt, koji su do sada ronioci istražili do 150 m dubine.

Nedaleko od vrela nalazi se najstarija starohrvatska crkva u Hrvatskoj – crkva Sv. Spasa.Crkvica je predromaničke forme sa zvonikom, sagrađena u 9. stoljeću. Uz crkvu se nalazi i groblje sa stećcima, koji datiraju iz 14. i 15. stoljeća.[15]

[14]http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/spomenici-prirode/stara-straza-geoloski-spomenik-prirode

[15]http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/spomenici-prirode/cetina-vrela-hidrogeoloski-spomenik-prirode

Kanjon Čikole

Lokalitet Kanjon Čikole zaštićen je od 1965. godine. Čikola je najveći pritok rijeke Krke, izvire kod sela Čavoglava, protječe kroz grad Drniš i ulijeva se u rijeku Krku kod jezera Torak.

Dio Čikole, koji je zaštićen kao značajni krajobraz, proteže se od Drniša do oko 1 km nizvodno od novog mosta za Miljevce preko Čikole.To područje odlikuje se vrlo dubokim kanjonom, koji je izniman geomorfološki fenomen, a lokalitet je iznimno važan i kao hidrološki fenomen u kršu. Kanjon je mjestimično dubok i do 170 m.[16]

Rijeka Krčić

Rijeka Krčić zaštićena je od 1964. godine i zajedno s rijekom Krkom čini jedinstven hidrografski sustav s obiljem krško-hidrografskih i morfoloških fenomena. U dužini od oko 10 km, od vrela do Topoljskog slapa (ušća u Krku), Krčić se odlikuje dubokim i slikovitim kanjonom, koji u svom završnom dijelu obiluje lijepo otkrivenim fleksurama geoloških slojeva iz razdoblja trijasa i jure, te interesantnim denudacijskim reljefnim oblicima.U tom kanjonu nalaze se i sedrena slapišta, od kojih je najljepši Topoljski buk pod kojim izvire rijeka Krka. Uz rijeku Krčić postoji biciklistička staza koja vodi od izvora rijeke Krke u dužini od 15 km. Ta staza napravljena je još za Napoleona, a rekonstruirana je u doba Austro-Ugarske monarhije. Staza je u ugodnom ambijentu kanjona, uz tok krške ljepotice, koja presušuje tijekom ljeta, te stvara predivne sedrene kanjoning staze.[17]

Špilja Vranjača

Špilja Vranjača nalazi se u podnožju planine Mosor i jedan je od najznačajnijih geomorfoloških spomenika ovoga kraja. Do ulaza u špilju vodi asfaltirana cesta, a zatim i makadamski put. Godine 1929. špilja je otvorena za posjetitelje i od tada privlači brojne izletnike. Godine istraživanja otkrile su da je špilja u neolitiku bila naseljena što potkrepljuju zemljani predmeti i koštani fragmenti pronađeni u špilji. Nova vrsta špiljskog pauka i bogata fauna dio su ove kićene špilje prepune špiljskog nakita i sigastih ukrasa. Osim špiljom ovaj kraj privlači lijepom prirodom, uređenim izletištem i gustom borovom šumom.[18]

[16]http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/znacajni-krajobraz/kanjon-cikole
[17]http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/znacajni-krajobraz/rijeka-krcic
[18]https://www.dalmatia.hr/hr/izleti/spilja-vranjaca-43

Modro i Crveno jezero

Ova su jezera omiljeno izletište i turista i domaćih ljudi željnih odmora u prirodi. Krško Modro jezero jedno je od najljepših hrvatskih jezera do kojeg vode uređene stepenice pa je ono za ljetnih mjeseci omiljeno kupalište. Često i presuši pa se na njegovom dnu tradicionalno igra nogomet. Crveno jezero dobilo je ime po crvenim stijenama na rubu jezera. Ova kraška jama visoka je oko 528 metara, a dubina jezera je oko 281 metar što bi, prema nekim podatcima, moglo biti najdublje jezero u Europi. Crvenom jezeru zbog strmih litica koje ga okružuju nije moguće pristupiti.[19]

Slika 1: Modro jezero u Imotskom

Izvor: www.imotski.net

Rijeka Vrljika (Imotski)

Izvorišni dio i obalni pojas rijeke Vrljike od 100 m sa svake strane od izvora do mosta na Perinuši, površine od 0,50 km2, proglašen je 1971. godine posebnim ihtiološkim rezervatom. Iako je po opsegu malen, rezervat se odlikuje visokom kvalitetom vode, a ihtiološki je vrlo zanimljiv u europskim razmjerima.

[19]https://www.dalmatia.hr/hr/izleti/imotski-jezera-35

Rijeka Vrljika pripada jadranskom slijevu. Važno je napomenuti da jadranski slijev ima oko 28 endema, za razliku od dunavskog , koji ih ima samo 2.

U Vrljici ima više endemičnih rodova i vrsta riba. Svi ovi endemi nisu još dovoljno proučeni.

Osim mekousne pastrve (Salmothymus obtusirostris) zaštitu uživa cjelokupna fauna i flora uključujući i rakove.[20]

Rijeka Cetina (Trilj)

Za krševitu Zagoru rijeka Cetina je oduvijek značila život – i danas, jednako kao i u prošlosti, ona je izvor pitke vode, natapa plodna polja i pokreće mlinove. Mlinovi su u uporabi na poljoprivrednim domaćinstvima koji se bave ekološkim uzgojem. Cetina je poznata i kao atraktivno odredište za sve riječne aktivne sportove, a prilikom turističkih obilazaka nezaobilazni su vodopad Gubavica i plovni kanjon Omiša.[21]

Veliki Godinj (Vrgorac)

Veliki Godinj očuvani je biser i muzejski primjer pučkog graditeljstva u Zagori. Urbana gradnja kamenih kuća, popločane ulice, kanali za odvod voda, izdvojeni stambeni smještaj od staja za stoku i prostora za vršidbu svjedoče o bogatom naslijeđu, kulturi življenja u skladu s prirodom. Zaselak Rašćane, smješten je na sjevernim obroncima PP Biokovo. Na temeljima prastare vrdolske župe ponikla je današnja župa Rašćane. Pisana svjedočanstva o povijesti ovog kraja potječu iz druge polovine 16. st. podizanjem crkve Sv. Mihovila. U novije vrijeme podignut je spomenik don Pavlinoviću, a u Velikom Godinju krajem kolovoza održavaju se radionice obrade kamena i priče na gumnu**.**[22]

2.2.2.2. Kulturna baština

Burnum

Burnum je bio starorimski vojni logor, čiji se ostaci nalaze u mjestu Ivoševci, otprilike 19 km od Knina u pravcu Kistanja. Ovaj arheološki lokalitet se sastoji od dvije lokacije.

[20]http://www.dalmatian-nature.hr/hr/podrucje-details/vrljika
[21]https://www.dalmatia.hr/hr/prirodne-ljepote/trilj-rijeka-cetina
[22]https://www.dalmatia.hr/hr/prirodne-ljepote/vrgorac-veliki-godinj

Cestom iz Knina prema Zadru s lijeve strane se nalaze dva luka, vjerojatno portika principia rimskog vojnog logora Burnuma, u narodu zvana Šuplja crkva. Principij je bila zgrada zapovjedništva, upravno i religiozno središte rimskog vojnog logora.

Smještao se na mjestu gdje su se sjekle najvažnije logorske prometnice: via principalis i via praetoria. U pozadini lukova otvara se kanjon rijeke Krke. Drugi lokalitet obuhvaća amfiteatar, a potječe iz 1. stoljeća, odnosno doba cara Vespazijana.

Gradina

Utvrda Gradina nalazi se u gradu Drnišu, na uzvisini od 344 m nadmorske visine, iznad kanjona rijeke Čikole. Izgrađena na lokaciji od strateškog značaja, nudi prekrasan vidik na grad Drniš i planinu Prominu, koji se dalje širi na Petrovo polje i vraća natrag u dubinu stjenovitog kanjona Čikole. Pretpostavlja se da je bila dijelom sustava utvrda u vlasništvu velikaške obitelji Nelipić. Tijekom vladavine Otomanskog carstva Gradina je bila nadograđena za obrambene svrhe.

Dolaskom Mlečana, krajem 17. stoljeća, naređeno je njeno rušenje. Međutim, uskoro je obnovljena zbog prijetnje od provala Turaka, prisutne sve do 1715. god. U 19. stoljeću tvrđava je izgubila svaku funkciju i postala izvorom građevinskog materijala za rastući grad Drniš. Danas vidljivi ostaci na južnoj strani dio su srednjovjekovne utvrde, dok je središnja kula i sjeveroistočni obrambeni zid iz razdoblja osmanske vladavine. Gradina je registrirana kao spomenik kulture.

Kninska tvrđava

Tvrđava se počela graditi u 9. stoljeću, za vrijeme nastajanja starohrvatske države. Pojedini hrvatski kraljevi su u Kninu imali povremenu prijestolnicu dok je kralj Dmitar Zvonimir imao stalnu. Tvrđava se dijeli na pet dijelova, koji su međusobno povezani i to: Donji Grad, Srednji Grad, Gornji Grad ili Kaštel Knin, Kaštel lab ili Bandijera, te Južni Grad ili postaja Belveder.

Tvrđava se nalazi na 345 m nadmorske visine i na visini od 100 m iznad grada Knina, duga je 470 m, a na najvišem dijelu široka 110 m. Obrambeni zidovi, koji je opasuju sa svih strana u dužini od gotovo 2 km, mjestimično su visoki i do 20 m.

Kninska tvrđava spada među najveće hrvatske fortifikacijske spomenike i druga je po veličini vojna fortifikacija u Europi, izuzetno razvedena i sačuvana u svim svojim dijelovima. Ona je živući spomenik kulture s muzejom, izložbenim prostorima i restoranom, te svakako predstavlja glavni brand kulturnog turizma na području grada Knina.

Slika 2: Kninska tvrđava

Izvor: www.ethnodalmatia.com

Utvrda Trošenj

Utvrda Trošenj na desnoj obali rijeke Krke pripadala je hrvatskim velikašima Šubića Bribirskim i izgrađena je da kontrolira starteški važan most na rijeci Krki prema gradu Nečvenu.

Utvrda Ključica

Ključica je najveća i najočuvanija srednjovjekovna utvrda na prostoru Nacionalnog parka „Krka". Podigli su je hrvatski plemenitaši Nelipići u 13. stoljeću nad kanjonom rijeke Čikole kako bi zaštitili svoje posjede od suparničke plemenitaške obitelji Šubića.

Zbog svog strateškog položaja Ključica je često bila uzrokom sukoba njezinih gospodara Šibenčana. 1546. godine zauzimaju je Turci koji njome vladaju do 1648. godine kada su konačno istjerani.

Crkva svetog Ante Padovanskog (Drniš)

Građevina današnje crkve sv. Ante Padovnskog potječe iz vremena otomanske vladavine, a izgrađena je sredinom 16. st. kao džamija. Franjevci s Visovca pretvaraju je krajem XVII.st. u crkvu Gospe od Ružarija, a kasnije postaje crkvom sv. Ante. Od tada je nekoliko puta produžavana, a 1907. god. dodan je prezbiterij. Ipak, do današnjih dana središnji dio građevine zadržao je originalnu konstrukciju sa svodom u obliku polukupole pokrivene

kamenim pločama. Na unutarnjoj površini svoda očuvani su izvorni ornamenti iz otomanskog razdoblja izrađeni u maurskom stilu. Također su sačuvani i izvorni prozori, vijenac od kamena i zazidana vrata na pročelju crkve. Crkva je spomenik kulture, a obnovljena je zajedno sa zvonikom nakon Domovinskog rata.

Biskupija kod Knina

Mjesto Biskupija je udaljeno otprilike 5 km od grada Knina, te predstavlja jedno od najznačajnijih starohrvatskih arheoloških nalazišta u Republici Hrvatskoj. Nekoć se Biskupija nazivala «Pet crkava na Kosovu», za čije temelje arheolozi smatraju da datiraju iz perioda hrvatskih vladara od 9. do 11.st., a čiji su ostaci pronađeni na lokalitetima Lopuškoj Glavici, Crkvine, Stupovi, Bukorovića podvornica, te Sveta Trojica.

Od 11. st. mjesto nosi naziv Biskupija, nakon što crkva – katedrala Sv. Marije postaje sjedište biskupa svih Hrvata. Najraniji poznati lik Gospe u hrvatskoj umjetnosti arheolozi su otkrili u toj istoj crkvi na dijelu kamenog zida, koji je dijelio svetište od crkvenog broda.

Danas na temeljima stare hrvatske crkve istoga imena stoji memorijalna crkva uređena između 1937. i 1938. prema nacrtu najpoznatijeg hrvatskog kipara Ivana Meštrovića. Tijekom Domovinskog rata je crkva bila ponovno uništena i sada čeka obnovu.

Grobnica obitelji Ivana Meštrovića- Crkva Presvetog Otkupitelja

Crkva Presvetog Otkupitelja - grobnica obitelji Ivana Meštrovića, poznatog hrvatskog skulptora, nazvana i Meštrovićev mauzolej, je smještena u selu Otavice u šibenskom zaleđu, gdje se nalazi i obiteljska kuća njegovih roditelja.

Osnovnu ideju i koncepciju građevine dao je Ivan Meštrović, koji je i investitor, te osmišljava građevinu kao spoj memorijalnog, umjetničkog i sakralnog. Građevni radovi su trajali od 1926. do 1931., dok se opremanje građevine nastavilo do 1937., s tim da kapela ni do danas nije potpuno dovršena. Crkva je građena od domaćeg kamena s obližnje planine Svilaje.

Darovnim ugovorom između Ivana Meštrovića i Narodne Republike Hrvatske iz 1952. Crkva Presvetog Otkupitelja - grobnica obitelji Ivana Meštrovića postaje dijelom ostavštine Ivana Meštrovića, uz objekte u Zagrebu i Splitu. Godine 1967. zaštićena je Zakonom o zaštiti spomenika kulture kao nepokretni spomenik kulture.

Gradski muzej Drniš

Gradski muzej Drniš nalazi se na ulazu u grad, uz Čikolski most. Uz impresivnu zbirku radova Ivana Meštrovića koja sadrži 50-ak radova tog umjetnika, Muzej ima i arheološku, kulturno-povijesnu zbirku, zbirku starih fotografija i razglednica, zemljovida i grafika, zbirku oružja i vojne opreme, numizmatičku zbirku, zbirku medalja i odlikovanja te zbirku suvremene umjetnosti. U galerijskom prostoru muzeja izmjenjuju se gostujuće izložbe s izložbama obilne muzejske građe koja nije obuhvaćena stalnim postavom, organiziraju se promocije knjiga, koncerti i slične kulturne manifestacije.

Muzej upravlja i Starom mlinicom koja se nalazi na desnoj obali rijeke Čikole, oko 150 metara nizvodno od mosta na samom početku kanjona, na ulazu u Drniš. Prema povijesnim izvorima datira iz srednjeg vijeka i vjerojatno je u početku bila u vlasništvu hrvatskih velikaških obitelji. Zbog starosti, graditeljske vrsnoće, položaja i ambijentalne vrijednosti mlinica je proglašena kulturnim dobrom.[23]

Imotska tvrđava Topana

Tvrđava Topana smjestila se uz obronke Modroga jezera i dominira gradom. Tvrđava je nastala u 10. stoljeću i kroz povijest je imala izuzetno strateško značenje. Zaštitnica Imotske krajine je Gospa od Anđela, a istoimena crkvica se nalazi u okružju tvrđave. Tvrđava je bila pod turskom vlašću više od 200 godina. Danas je ova tvrđava omiljeni vidikovac, a ljeti se u njoj održavaju razna kulturna događanja.

Imotski skalini

Imotski skalini spajaju najstariji i najnoviji dio grada Imotskog. Izgradili su ih Mlečani krajem 18. stoljeća i imaju ukupno 92 skaline. Spomenik velikom hrvatskom pjesniku Tinu Ujeviću, rad kipara Krune Bošnjaka, podignut je na prvom podestu, a skaline završavaju u Ulici Stjepana Radića u kojoj se nalazi drvored iz 1933. godine.

Drvored kestena

Drvored kestena u glavnoj sinjskoj ulici, koja je ujedno i trkalište Alke, posađen je u spomen na unovačene vojnike koji su otišli u rat 1917. Godine. Broj stabala jednak je broju momaka koji su otišli.

[23]http://www.sibenikregion.com/hr/kulturna-bastina

Dio današnje turističke ponude je i uprizorenje turske opsade grada, na istom mjestu gdje se i odvijala prije gotovo tri stoljeća.

Sinjska tvrđava

Sinjska tvrđava je simbol Sinja i važan kulturno – povijesni objekt cijele krajine. Izgrađena je u srednjem vijeku sa zavjetnom crkvicom na vrhu, smještena na brdu iznad samog grada i kao takva je služila za obranu Sinja.[24]

Crljivica - Cista Velika- uvrštena na UNESCO-vu listu svjetske baštine

Najveće očuvano nalazište stećaka u Hrvatskoj. Groblja, koji datiraju iz 12. do 16. stoljeća, polažu se u redovima, kao što je bio čest običaj u Europi od srednjeg vijeka. Stećci su uglavnom isklesani od vapnenca. Oni imaju širok spektar dekorativnih motiva i natpisa koji predstavljaju ikonografski kontinuitet unutar srednjovjekovne Europe, kao i lokalno prepoznatljiva tradicija.[25]

2.2.2.3.UNESCO Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine

Ojkanje

Glazbeni izričaj ojkanje, pretežno s područja Dalmatinskog zaleđa, izvode pjevači (muški ili ženski) koristeći različite tehnike potresanja glasa posebnim načinom pjevanja "iz grla". Svaka pjesma traje koliko i dah glavnog pjevača. Melodije napjeva se baziraju na ograničenim tonskim nizovima, uglavnom kromatskim, veličine intervala koji ne odgovaraju današnjim ustaljenim intervalima, a stihovi pokrivaju različite teme od ljubavi do trenutne društvene tematike i politike. Ojkanje se očuvalo zahvaljujući organiziranim grupama lokalnih nositelja koji nastavljaju prenositi vještinu i znanje, predstavljajući svoja sela na hrvatskim festivalima, ali i širom svijeta. Iako se ojaknje tradicionalno prenosi izravnim učenjem - oponašanjem glazbenih talenata svojih prethodnika, audio i video materijali te organizirano vježbanje u kulturno-umjetničkim društvima sada imaju rastuću ulogu u prijenosu umijeća. Ipak, preživljavanje pojedinačnih tehnika potresanja glasa i brojnih dvoglasnih oblika većinom ovisi o talentiranim, vještim pjevačima i njihovoj sposobnosti izvođenja I prenošenja znanja novim generacijama. Nedavni sukobi i migracije iz sela u grad

[24]https://www.dalmatia.hr/hr/kultura-i-zanimljivosti
[25]http://uz-gangu-i-bukaru.com/rubrike/unesco

smanjili su populaciju regije, a promjena načina života uzrokovala je nagli pad broja izvođača, rezultiravši gubitkom mnogih načina i vrsta solo pjevanja.

Uz neke male razlike u samom pjevanju, ojkanje se u Sinju tradicionalno zove rera, a u Imotskom i okolici te u zapadnoj Hercegovini ganga.

Sinjska alka

Jedna od najvećih manifestacija u Dalmatinskoj zagori. Viteški turnir u Sinju koji se održava od 1717. godine jednom godišnje u Sinju, u Cetinskoj krajini. Tijekom natjecanja, vitezovi jašu na konjima u punom galopu niz glavnu ulicu, ciljajući kopljem željezni prsten koji visi na užetu. Naziv turnira potječe od riječi *alka* ili prsten, riječi turskog podrijetla koja odražava povijesnu koegzistenciju i kulturnu razmjenu dvije različite civilizacije. Pravila turnira, kodificirana Statutom iz 1833. godine, promiču poštenu igru te naglašavaju važnost sudjelovanja u životu zajednice. Sudionici moraju biti članovi obitelji s područja Sinja i Cetinske krajine. Čitava zajednica pomaže u izradi, konzervaciji, obnovi i rekonstrukciji oružja, odjeće i prateće opreme kako bi poduprli održavanje tradicije. Kroz turnir se također prepliću vjerski obredi, društvena okupljanja, obiteljske posjete, te proslave u kućnom ambijentu, kao i u javnosti. Sinjska alka je jedini preživjeli primjer srednjevjekovnog viteškog natjecanja koja su se redovito održavala u hrvatskim obalnim gradovima sve do 19. stoljeća. Time je obilježila lokalnu povijest i postala sredstvo prenošenja kolektivnog sjećanja s generacije na generaciju.

Slika 3: Sinjska alka

Izvor: http://www.visitsinj.com

Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore

Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore jedinstveno je po načinu izvođenja. Bez glazbene pratnje ili neovisno o njoj, kad ona postoji (svirka u tradicijski instrument *diple, mijeh,* tipa gajdi ili specifičan način pjevanja u malim skupinama potresanjem glasa – *rera, ganga, ojkavica*), jedino se na području Dalmatinske zagore izvodi u kolu koje se povremeno razbija u parove ili se tijekom cijeloga plesa izvodi u parovima koji se kreću po krugu ili slobodno po plesnom prostoru.

Mediteranska prehrana na hrvatskom Jadranu, njegovoj obali, otocima i dijelom zaleđa

Vezanost uz prirodu i prirodne izvore hrane važna je karakteristika te prehrane, a ribarstvo i poljoprivreda kao osnova te prehrane važno su polazište za daljnje razvijanje tog geografskog područja u smjeru očuvanja prirodne baštine i jačanja gospodarstva. Raznovrsna znanja i umijeća povezana s prehranom na hrvatskom Jadranu potrebno je očuvati i prenijeti novim generacijama kako se ne bi izgubila uslijed suvremenog načina života. Hrana je bitan dio brojnih svečanosti i događanja, te u novije vrijeme i dio turističke ponude koju je potrebno kvalitetno razvijati zbog dugoročnog utjecaja na spomenuto područje.[26]

2.2.2.4. Manifestacije

Festival ruralne kulture u Kninu

Ovaj festival idealan je sve za one koji su zasićeni gradskim stilom života, za sve koji vole prirodno okruženje i cijene tradicijsku seosku kulturu.

Festival je potpuno otvorenog tipa, posvećen životu bez stresa i krutih vremenskih rasporeda. Na njemu se možete upoznati sa seoskim poslovima i plodovima kojima priroda nagrađuje ljudski trud, može se sudjelovati u radionicama i naučiti tradicijsko pjevanje, sviranje i plesanje ili se može pridružiti seljanima Rape u njihovim svakodnevnim seoskim poslovima.

Međunarodni festival pršuta u Drnišu

Međunarodni festival pršuta (U organizaciji Grada Drniša i Udruge proizvođača Drniškog pršuta") organizira se s ciljem promocije ovog kraljevskog proizvoda koji je nadaleko poznat

[26] http://www.min-kulture.hr

po svom vrhunskom okusu i kvaliteti. Iz bogatog programa koji vas očekuje izdvaja se natjecanje u rezanju pršuta, zabavno – glazbeni program i sportska natjecanja.[27]

Sajam pršuta u Sinju

Na Sajmu tradicionalno sudjeluju vodeći proizvođači pršuta i suhomesnatih proizvoda s područja RH, proizvođači slavonske šunke, regionalne mesne industrije, predstavnici udruga proizvođača, individualni proizvođači, vodeći proizvođači Istarskog pršuta, kao i gosti iz Bosne i Hercegovine, predstavnici Udruga uzgajivača svinja, regionalna obiteljska gospodarstva koja se bave uzgojem svinja i proizvodnjom tzv. domaćeg pršuta , predstavnici vodećih trgovačkih lanaca, hotelijera i ugostitelja.

Dalmatinski pršut može postati brend i postići uspjeh na tržištu Europske unije jedino ako bude jedinstven po obliku i težini, vrhunskom ukusu, mirisu, konzistenciji, boji i mramoriranosti.[28]

Glumci u Zagvozdu

Susreti su pokrenuti s namjerom da pred inače zapostavljenu publiku Dalmatinske zagore dovedu kazališne predstave, koncerte, folklorne priredbe, izložbe i promocije. Od svojih početaka ugostili su brojne poznate glumačke družine i institucionalna kazališta. Svojim kvalitetnim programom i ugođajem uspjeli su se prometnuti u jedno od vodećih hrvatskih kazališnih događanja. Vedran Mlikota, osnivač tog teatarskog fenomena koji u ljetnim mjesecima u malom zabiokovskom mjestu osim sugrađana okuplja sve brojniju publiku iz okolnih mjesta i većih gradova.[29]

Hodočašće Velikoj Gospi (Sinj i Proložac)

U Sinju, jednom od najvećih hrvatskih marijanskih svetišta, blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije, 15. kolovoza, slavi se posebno svečano. Nepregledno mnoštvo hodočasnika dolazi u Sinj sa samo jednim ciljem – kleknuti i sklopiti ruke pred Čudotvornom Gospom Sinjskom. Prignuti se na tihu molitvu, uputiti molbe i zahvale nebeskoj Majci. Zapaliti svijeću pred Gospinim likom i otvoriti srce njenoj milosti.

Mnogi na zavjet dolaze bosi, pješke, iz dalekih krajeva. Već *užežin* (dan prije slavlja) Sinj je pun svijeta, žamora, ulice i crkva postaju pretijesni. Prva misa, tradicionalna zornica, slavi se

[27] http://www.sibenikregion.com/hr/kulturna-bastina/manifestacije
[28] http://www.visitsinj.com
[29] http://www.tportal.hr

već u 4 sata ujutro. U 7 sati zavjetna sveta misa se služi u crkvici na Starome gradu, oživljavajući iznova i na taj način zahvalnost Gospi za oslobođenje od neprijateljskoga jarma i utjehu u mnogobrojnim kušnjama. Stara tvrđava odzvanja pjesmom *O Gospe Sinjska, Djevo sveta, divno te, divno, proslavi Bog, slave te glasi svega svijeta, premila Majka puka si svog...*[30]

U Prološcu, u Imotskoj krajini, Velika Gospa ujedno je i dan općine. Svetkovina Velike Gospe svečano se odvija u Gospinom svetištu na izvoru rijeke Vrljike u drevnoj imotskoj župi svetog Mihovila arkanđela. Središnje misno slavlje koje svake godine okuplja desetak tisuća vjernika pridošlih iz svih župa Imotske krajine i susjedne Heregovine služi se u Zelelonj katedrali, specifičnom zdanju sagrađenom u obliku otvorene bazilike s velikim kamenim oltarom, ponad kojeg dominira veliki željezni križ.U popodnevim satima odvija se tradicionalni dernek [31]

Seoska olimpijada i borba bikova u Radošiću

U programu ove manifestacije se nalaze stare sportske discipline - skok u dalj s mjesta, kamena s ramena, potezanje klipa, jačanje, borba na gredi, potezanje konopa posebno za žene i za muškarce, obaranje ruke za žene i muškarce, a na samom kraju odvija se i borba bikova. Posjetitelji mogu uživati u kulturno-zabavnom programu, tradicionalnoj gastronomskoj ponudi i sajmu.[32]

Festivali vezani uz gangu

Održavaju se u Imotskoj krajini, točnije ,, Uz gangu i bukaru " u Cisti Velikoj i Ganga fest u Slivnu (općina Runovići). Svaki od navedenih skupova ima za cilj približiti gangu gostima i mlađim naraštajima koji sve manje njeguju ovaku vrstu pjevanja. Naime, ganga s područja Imotskog i Vrgoračke krajine u Dalmaciji najprofiliraniji je i trenutno vrlo aktualan vokalni tradicijski žanr. Ganga je integralni dio stoljetnog sustava glazbovanja na području dalmatinskog zaleđa te predstavlja jedno od posljednjih uporišta arhaičnog načina glazbenog razmišljanja, posve različitog od standardnih globalnih glazbenih sustava, nastalih na tradicijama zapadnoeuropske glazbene provenijencije. Često se ta harmonična polifonija tijesnih intervala opisuje kao gruba, primitivna, nestandardna i netemperirana, a na neupućenog slušatelja ostavlja dojam istosti i ponavljanja, iako se varijacije provode u

[30] http://www.visitsinj.com
[31] http://www.franjevci-split.hr
[32] http://www.nrk.hr

svakom trenutku tijekom navedenog glazbovanja. Osim na već spomenutom prostoru, to se pjevanje pojavljuje i u susjednoj Bosni i Hercegovini. [33]

Imotska sila

Manifestacija pod nadležnošću Pučkog otvorenog učilišta u Imotskom. Pokrenuo ju je glumac Ilija Zovko. Tradicionalno svake godine počinje 5. srpnja, na dan rođenja Tina Ujevića, hrvatskog pjesnika. Popularna „sila" su domaćin čitavog niza kazališnih predstava, kao i koncerata klasične i druge glazbe, najčešće u organizaciji Imotske pučke glazbe, jedno od najnagrađivanijih pučkih glazbi na svijetu.[34]

Brojnost prirodnih ljepota, kulturne baštine i manifestacija koje se održavaju u Dalmatinskoj zagori ukazuje na postojanje ogromnog potencijala za turističku valorizaciju. Trenutno su, izuzev iznimki kao što su Glumci u Zagvozdu, Sinjska alka i svetkovina Velike Gospe, manifestacije zatvorenog tipa, što znači da ih posjećuju ljudi iz samog mjesta i okolnih područja. Diverzificiranost ponude nekog kraja je vrlo aktualna u turizmu jer omogućuje gostu da odabire kako želi doživjeti neki kraj. Zbog sve veće dostupnosti odredišta u Dalmatinskoj zagori, pogotovo zahvaljujući autocesti, ali i okretanju prema ekološkoj poljoprivredi i ruralnom turizmu, otvara se tržišna niša za imućne goste koji traže mir i gostoljubivost ljudi iz receptivnog kraja, a vjerojatno nema boljeg izbora u potrazi za takvim krajem od Dalmatinske zagore, područja koje ima svoj identitet, a koje će ga tek mora otkriti svijetu.

2.2.2.Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori[35]

Iako su rezultati Državnog zavoda za statistiku o dolascima i noćenjima u Dalmatinskoj zagori još uvijek nepotpuni (13 općina još nije dostavilo podatke) moguće je primijetiti da se velika većina aktivnosti od oko ukupnih 55 tisuća noćenja i 140 tisuća dolazaka, događa u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Samo grad Drniš u Šibensko-kninskoj županiji bilježi rezultate podjednake Sinju , Imotskom i Trilju. Uglavnom u cijeloj Dalmatinskoj zagori prisutan je trend dolaska stranih gostiju, koji čine tri četvrtine ukupnog broja dolazaka. Gospodarski najrazvijenije Dugopolje također je zabilježilo i najbolje turističke rezultate, jer

[33] http://uz-gangu-i-bukaru.com
[34] http://radioimotski.hr
[35] http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/04-03-02_01_2016.htm

čini čak 47 % ukupnog broja dolazaka i 24 % noćenja, no s druge strane, to znači da unatoč najboljim rezultatima, Dugopolje zabilježava i najkraći boravak gosta (kvocijent noćenja i dolazaka), koji iznosi u prosjeku 1.5 dana. U ostalim mjestima, boravak gosta u prosjeku iznosi oko 8 dana.

Tablica 3: Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori 2016. godine

Općina/Grad		Ukupno	Domaći	Strani
Drniš	Dolasci	3812	892	2920
	Noćenja	11305	1711	9594
Knin	Dolasci	2015	1021	994
	Noćenja	3186	1882	1304
Unešić	Dolasci	121	0	121
	Noćenja	1435	0	1435
Promina	Dolasci	289	22	267
	Noćenja	2910	44	2866
Dalmatinska zagora Šibensko-kninske županije	Dolasci	6237	1935	4302
	Noćenja	18836	3637	15199
Imotski	Dolasci	3525	2358	1167
	Noćenja	13382	3703	9679
Sinj	Dolasci	9633	3842	5791
	Noćenja	14803	5911	8892
Trilj	Dolasci	2844	1383	1501
	Noćenja	13128	3338	9790
Vrgorac	Dolasci	1320	406	914
	Noćenja	5623	675	4948
Cista-Provo	Dolasci	311	4	307
	Noćenja	2966	28	2938
Dicmo	Dolasci	523	115	408

	Noćenja	4686	765	3921
Dugopolje	Dolasci	25927	3717	22210
	Noćenja	34272	5395	28877
Hrvace	Dolasci	473	166	307
	Noćenja	2124	410	1714
Klis	Dolasci	877	39	838
	Noćenja	5747	94	5653
Lećevica	Dolasci	60	4	56
	Noćenja	651	24	627
Muć	Dolasci	67	5	62
	Noćenja	480	10	470
Podbablje	Dolasci	751	22	729
	Noćenja	7840	124	7716
Proložac	Dolasci	375	0	375
	Noćenja	4003	0	4003
Šestanovac	Dolasci	538	3	535
	Noćenja	5087	23	5064
Zadvarje	Dolasci	214	12	202
	Noćenja	1485	50	1435
Zagvozd	Dolasci	372	0	372
	Noćenja	3241	0	3241
Zmijavci	Dolasci	538	9	529
	Noćenja	5024	42	4982
Dalmatinska zagora Splitsko-dalmatinske županije	Dolasci	48388	12085	36303
	Noćenja	124542	20592	103950
DALMATINSKA ZAGORA	Dolasci	54625	14020	40605
	Noćenja	143378	24229	119149

Izvor: Izračun autora i Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr

Usporedba podataka sa 2015.godinom [36]

Državni zavod za statistiku 2015. godine je raspologao sa puno manje podataka o broju dolazaka i noćenja, najvećim dijelom zbog nedostavljanja podataka od strane lokalnih vlasti. Usporedbom s podacima iz 2016. godine, moguće je zaključiti da gradovi bilježe blagi pad u broju dolazaka i noćenja. S druge strane, općina Šestanovac bilježi peterostruki porast. Povećanjem ponude smještajnih objekata do izražaja u Dalmatinskoj zagori i dolaze manja, mirnija mjesta, koja statistički bilježe višestruki rast jer je turizam na tim područjima bio tek u povojima, dok je u gradovima Dalmatinske zagore počeo nešto ranije.

Tablica 4: Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori 2015. godine

Knin	Dolasci	2 859
	Noćenja	6 281
Imotski	Dolasci	4365
	Noćenja	18 769
Sinj	Dolasci	10266
	Noćenja	15764
Trilj	Dolasci	4102
	Noćenja	11812
Šestanovac	Dolasci	118
	Noćenja	1137

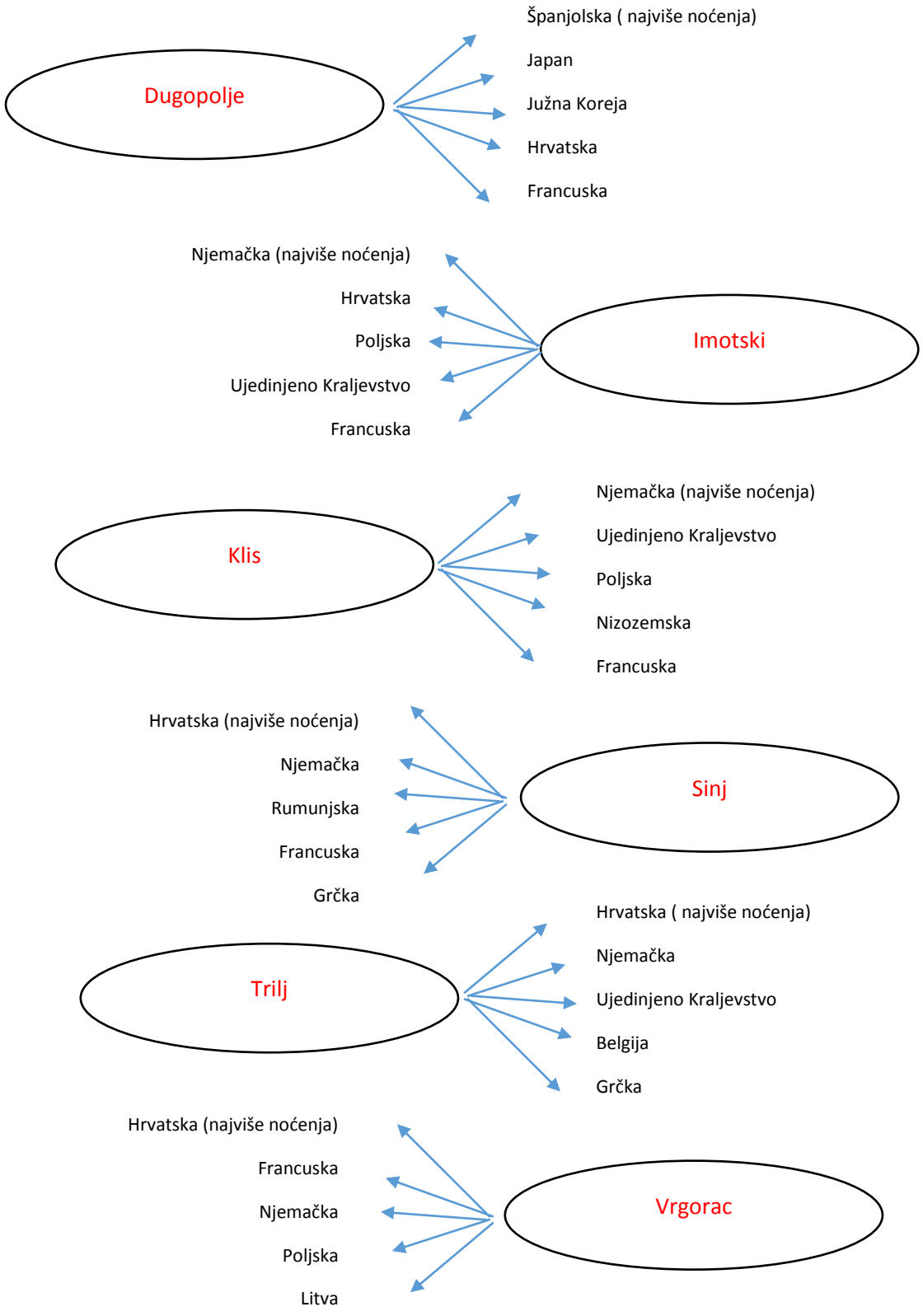
Izvor: Državni zavod za statistiku, http://www.dzs.hr

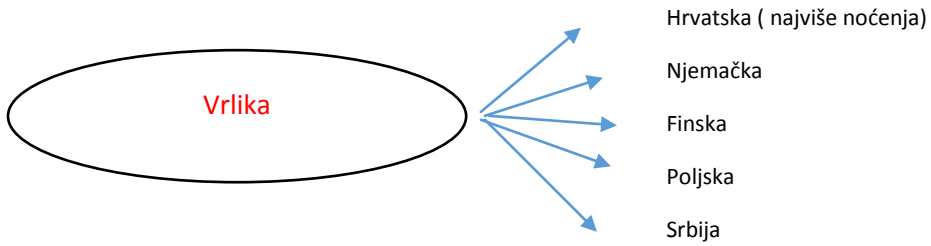
Porijeklo turista u određenim mjestima Dalmatinske zagore u 2015. godini

U sedam najvećih mjesta Dalmatinske zagore koje spadaju pod Splitsko- dalmatinsku županiju, Hrvatska (domaći turisti) i Njemačka glavna su emitivna tržišta. Dosta učestali gosti su također Francuzi, Poljaci i Britanci. Ipak, u Dugopolju, općini koja bilježi najviše noćenja, najjača emitivna tržišta su Španjolska, Japan i Južna Koreja.

[36] http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/04-03-02_01_2015.htm

Slika 4: Najpopularnija emitivna tržišta pojedinih mjesta Zagore

Izvor: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije, https://www.dalmatia.hr/hr/statistike/statisticka-analiza-turistickog-prometa-2015-godine

Šibensko-kninska županija rezultate o turističkom prometu ne raščlanuje na općine i gradove, već iste zadržava na županijskoj razini. Ipak, rezultati nisu bitno različiti od onih u kontinentalnom dijelu Splitsko-dalmatinske županije, budući da su Hrvatska, Njemačka i Poljska također glavna emitivna tržišta.

Najznačajnija emitivna tržišta Šibensko-kninske županije u 2016. godini su [37] :

Primarna tržišta:

- Hrvatska 20,8 % noćenja
- Njemačka 14,82 % noćenja
- Poljska 9,97 % noćenja
- Češka 8,78 % noćenja
- Slovenija 8,45 % noćenja
- Slovačka 5,97 % noćenja

Sekundarna tržišta: Austrija, Mađarska , Italija, Francuska i Nizozemska

Tercijalna tržišta : Rusija, Skandinavija, Bosna i Hercegovina, Velika Britanija, Belgija, Švicarska , Srbija, Ukrajina, Rumunjska, Španjolska

2.3. Politika RH prema razvoju ruralnih područja

2.3.1. Institucionalna podrška za razvoj ruralnih područja

Strategija Europa 2020 ima za cilj stvaranje uvjeta za pametan, održiv i uključiv rast. Pet glavnih ciljeva do kraja 2020 uključuju zapošljavanje, istraživanje i razvoj, klimatske promjene / energiju, obrazovanje, socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva.

[37] https://www.hgk.hr/documents/turisticka-ostvarenja-sibensko-kninske-zupanije-u-razdoblju-sijecanj-prosinac-201658b03f3139a21.pdf

U skladu sa Strategijom te s općim ciljevima Zajedničke poljoprivredne politike identificirana su tri dugoročna strateška cilja koji se vežu za politiku ruralnog razvoja EU u razdoblju 2014-2020:

CILJ 1. Poticati konkurentnost poljoprivrede
CILJ 2. Osigurati održivo upravljanje prirodnim resursima i klimatskim promjenama
CILJ 3. Postići uravnotežen teritorijalni razvoj ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta
Za potrebe upravljanja politikom ruralnog razvoja putem Programa ruralnog razvoja (PRR) u okviru općih ciljeva, predstavljeno je 6 prioriteta:

- Poticanje prijenosa znanja u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima
- Jačanje konkurentnosti svih vrsta poljoprivrede i povećanje poljoprivredne održivost
- Promicanje organizacije prehrambenom lancu i upravljanje rizikom u poljoprivredi
- Vraćanje, očuvanje i promicanje ekosustava ovisnih o poljoprivredi i šumarstvu
- Promicanje učinkovitosti resursa i potpore pomak prema niskom razinom ugljika i klimatskih-elastični gospodarstva u poljoprivredi, prehrambenoj i šumarskog sektora
- Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima

Svaki prioritet odabran u Programu ruralnog razvoja identificira određena područja djelovanja (fokus područja). Program ruralnog razvoja s definiranim prioritetima i fokus područjima predstavlja temelj za programiranje potpora na ruralnim područjima EU putem Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR). Potporu ruralnim područjima i ostvarivanju ciljeva iz Programa ruralnog razvoja potporu daju ESI fondovi i to: Europski fond za regionalni razvoj (ERDF), Europski socijalni fond (ESF), Kohezijski fond (CF) i Europski fond za ribarstvo i pomorstvo (EMFF). Svi navedeni fondovi spadaju pod zajednički zakonodavni okvir s zajedničkim ciljem, ostvarivanjem ciljeva Strategije 2020.
Sporazum o partnerstvu odražava zajednički strateški pristup u EU za svaku državu članicu, navodeći kako koordinirati različite politike i koristiti ESI sredstva u skladu s tim.

SPORAZUM O PARTNERSTVU između Republike Hrvatske i Europske komisije odražava zajednički strateški pristup za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020. Potpisan 30.listopada 2014. godine .

U tom okviru, politika ruralnog razvoja održava svoj prepoznatljiv identitet i uređena je posebnim propisom (Uredba (EU) 1305/2013) o potpori ruralnom razvoju i zajedničkim odredbama Zajedničke poljoprivredne politike u cjelini.
Priprema Programa ruralnog razvoja RH obuhvaća višestruki proces koji uključuje niz različitih dionika. Program odražava strateške ciljeve donesene na državnoj razini, navedene u SPORAZUM O PARTNERSTVU, te je u cijelosti usklađen sa strategijom Republike Hrvatske za ulaganje ESI fondove.

2.3.2. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014. – 2020.

Program ruralnog razvoja RH (PRR RH) za razdoblje 2014.-2020., na čijem se stvaranju radilo od 2012. godine, službeno je odobren 26. svibnja 2015. godine.
Ukupna alokacija za PRR RH 2014.-2020. iznosi 2.383 milijarde eura, od čega će se 2.026 milijardi eura financirati iz Europskog fonda za ruralni razvoj (EPFRR), a ostatak iz sredstava nacionalnog proračuna Republike Hrvatske.

Program ruralnog razvoja RH 2014-2020, analizom konteksta (SWOT analiza**) i** procjena potreba, definira prioritete i područja intervencije, izbor relevantnih mjera i dodjelu financijskih sredstava na temelju očekivanih ishoda.[38]

Tablica 5: Prioriteti PRR RH

PRIORITET 1	Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima	Sredstva za postizanje ciljeva u okviru Prioriteta 1 raspoređena su unutar prioriteta 2-6
PRIORITET 2	Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te	600.545.085,72

[38] http://edic-zadar.com/programi/program-ruralnog-razvoja-republike-hrvatske-2014-2020/

	konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama	
PRIORITET 3	Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi	237.632.367,48
PRIORITET 4	Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo	561.119.748,96
PRIORITET 5	Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru	170.508.210,00
PRIORITET 6	Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima	401.382.525,79
TEHNIČKA POMOĆ		55.034.562,05
UKUPNO		**2.026.222.500,00**

Izvor: Europe direct Zadar, http://edic-zadar.com

Prioriteti 1 i 6 najviše se vezuju uz razvoj turizma u Dalmatinskoj zagori. S jedne strane obiteljska gospodarstva koja imaju raspoloživi smještaj opredjeljuju se jedan dio staviti na raspolaganje za iznajmljivanje turistima, jer su veliki dio novca potrošili na nešto što se

izravno ne vezuje za turizam (poljoprivreda), no otvara se velika prilika za valorizaciju i u turizmu nečega što je prvotno imalo isključivo drugu namjeru. S druge strane, trenutno postoji potražnja za kućama za odmor u Dalmatinskoj zagori. Parcele su dosta veće nego u primorju pa su mogućnosti izgradnje sadržaja za turiste i same opremljenosti smještaja znatno veće. U tom slučaju veliku ulogu igra Republika Hrvatska, ali u EU, u koju je Hrvatska učlanjena, a kao što je priloženu u prioritetima 1-6, iznosi koje EU ima na raspologanju znatno su veći od mogućih državnih potpora.

Ipak, postoje i specijalizirane mjere koje se vežu uz izgradnju ili obnovu nekog objekta koji bi potencijalno mogao imati turističku namjenu.

2.3.3. Mjere vezane uz izgradnju i obnovu objekata

Mjera 6 - razvoj poljoprivrednih gospodarstva i poslovanja
Podmjera 6.2. Potpora ulaganju u pokretanje nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području Korisnici: poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava u rangu mikro i malih poslovnih subjekata, fizičke osobe u rurlnim područjima Potpora: do 100% ukupnih prihvatljivih troškova, 3.500 € - 70.000 € - isplata u 2 rate unutar 5 godina Ulaganja: turizam na ruralnom području, prerada i trženje proizvoda, tradicijski, umjetnički obrte, izrada suvenira, usluge u ruralnim područjima, poljoprivredi i šumarstvu kao što su radionice za popravak poljoprivrednih i šumarskih strojeva, veterinarske usluge, usluga skrbi za starije i nemoćne osobe, knjigovodstvene usluge i sl.[39]

Podmjera 6.4. Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima – kuće za odmor

Korisnici
Korisnici su poljoprivredna gospodarstva upisana u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava te fizičke osobe u svojstvu nositelja ili člana obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva koji pokreću i razvijaju nepoljoprivrednu djelatnost u ruralnim područjima.
Prihvatljiva ulaganja
Korisnik je dužan izraditi poslovni plan, a potpora se dodjeljuje za prihvatljiva ulaganja u sektorima:

[39] http://www.mint.hr

- turizma u ruralnom području (građenje i/ili opremanje objekata i/ ili turističke infrastrukture za pružanje turističkih i/ili ugostiteljskih usluga sukladno propisima iz područja turizma i ugostiteljstva);
- tradicijskih, umjetničkih obrta, izrade suvenira (građenje i/ili opremanje objekata u kojima se obavlja djelatnost tradicijskih obrta, uključujući objekte u kojima se obavlja pakiranje i trženje proizvoda tradicijskih obrta);
- pružanja usluga u ruralnim područjima**,** poljoprivredi i šumarstvu (građenje i/ili opremanje objekata za pružanje usluga u ruralnim područjima);
- prerade, marketinga i izravne prodaja lokalnih proizvoda koji nisu obuhvaćeni Dodatkom I Ugovora o funkcioniranju EU (ulaganja u građenje i/ili opremanje objekata za preradu, skladištenje, pakiranje i/ili izravnu prodaju lokalnih proizvoda).

Prihvatljiv je i trošak kupnje zemljišta i objekata radi realizacije projekta, do 10 % vrijednosti ukupno prihvatljivih ulaganja (bez općih troškova) uz mogućnost kupnje prije podnošenja Zahtjeva za potporu.

Uvjeti koje korisnik mora ispuniti

Korisnik mora biti upisan u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava sukladno Zakonu o poljoprivredi najmanje jednu godinu prije podnošenja Zahtjeva za potporu. Poljoprivredno gospodarstvo u trenutku podnošenja Zahtjeva za potporu pripada ekonomskoj veličini iskazanoj u ukupnom standardnom ekonomskom rezultatu poljoprivrednog gospodarstva od najmanje 2.000 eura. Ulaganje se mora provoditi u naseljima s najviše 5.000 stanovnika u području jedinice lokalne samouprave u kojoj je sjedište poljoprivrednog gospodarstva.

Potpora

Intenzitet javne potpore po projektu iznosi do 70% od ukupnih prihvatljivih troškova.

Visine potpore:

- najniži iznos javne potpore po projektu može iznositi 3.500 eura, a najviši iznos javne potpore po prijavljenom korisniku iznosi 200.000 eura u protuvrijednosti u kunama

tijekom razdoblja od tri uzastopne fiskalne godine. Primjenjuje se „de minimius“ pravila potpore sukladno u odredbama o potporama male vrijednosti.

Isplata je u 2 rate u razdoblju od najviše 2 godine:

- I rata u iznosu od 50% ukupno odobrene javne potpore nakon Odluke o dodjeli potpore za troškove nastale do prve rate,
- II rata u iznosu od 50% ukupno odobrene javne potpore nakon provedenih svih prihvatljivih ulaganja prikazanih u poslovnom planu.

Mogućnost isplate predujma

Korisnik može putem Zahtjeva za isplatu predujma tražiti predujam za ulaganje i to do 50 % odobrenih sredstava javne potpore. Uvjet za isplatu predujma jest dostava bankarske garancije plative »na prvi poziv« i »bez prigovora« u stopostotnoj vrijednosti iznosa predujma.

Potpora za pokretanje i razvoj nepoljoprivredne djelatnosti unutar podmjere 6.4.može se dodijeliti jednom tijekom programskog razdoblja 2014-2020 za jednu nepoljoprivrednu djelatnost po jednom korisniku.

Kriterij bodovanja

6.4. Bodovi

Aktivnosti vezane uz ulaganje prikazano u poslovnom planu moraju se odnositi na obnovljive izvore i/ili uštedu energije. Najmanje 10 % a najviše 30 % troškova prikazanih u poslovnom planu moraju se odnositi na obnovljive izvore i/ili uštedu energije kako bi se mogli dodijeliti bodovi prema navedenom kriteriju.

Brošura Mjera 6

Objava natječaja očekuje se početkom slijedeće godine. Zbog složenosti projektne dokumentacije potrebno je s pripremom započeti na vrijeme. Prilikom pripreme projektne dokumetnacije moguće je koristiti i kredit HBOR-a za izradu investicijske dokumentacije.[40]

Mjera 7- Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima

[40] http://keyconsulting.hr/razvoj-nepoljoprivrednih-djelatnosti-u-ruralnim-podrucjima-kuce-za-odmor

7.4. Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu Korisnici:

- jedinice lokalne samouprave
- trgovačka društva u većinskom vlasništvu jedinica lokalne samouprave
- javne ustanove neprofitnog karaktera u kojima su osnivači jedinice lokalne samouprave
- udruge/organizacije civilnog društva i vjerske zajednice koje se bave humanitarnim i društvenim djelatnostima od posebnog interesa za lokalno stanovništvo (isključujući LAGove)
- lokalne akcijske grupe (LAG-ovi)

Intenzitet potpore: do 100% ukupnih prihvatljivih troškova Visina potpore: 30.000 € - 1.000.000 €

Uvjeti prihvatljivosti:

- ulaganje je prihvatljivo u naseljima do 5.000 stanovnika
- ulaganje je prihvatljivo ako je u skladu razvojnom dokumentacijom i/ili prostornim planom jedinice lokalne samouprave
- korisnik mora osigurati održavanje i upravljanje investicijom najmanje 5 godina od konačne isplate sredstava
- korisnik je dužan uz prijavu na natječaj za podmjeru 7.4. priložiti izjavu gradskog/općinskog vijeća o suglasnosti za provedbu ulaganja na području jedinice lokalne samouprave

Prihvatljiva ulaganja:

- ulaganje u građenje i/ili opremanje vatrogasnih domova, društvenih domova, planinarskih domova, lovačkih domova, kulturnih centara te turističkih informativnih centara

- ulaganje u građenje i/ili opremanje igrališta (dječja, sportska), sportskih građevina, objekata za sportski ribolov, rekreacijskih zona i kupališta, biciklističkih staza, trim staza, tematskih putova i parkova
- ulaganje u građenje i/ili opremanje dječjih vrtića
- ulaganje u javne površine (javne zelene površine, pješačke staze, pješačke zone, otvorene odvodne kanale, trgove, parkove, groblja, tržnice i javne prometne površine)
- opći troškovi: usluge izrade projektno-tehničke dokumentacije, geodetske podloge i elaborati, troškovi izrade elaborata zaštite okoliša, studijske dokumentacije, troškovi pripreme dokumentacije za natječaj (usluge konzultanata i stručnjaka) Opći troškovi prihvatljivi su u iznosu do 10% vrijednosti ukupno prihvatljivih troškova⎫ projekta od kojih su troškovi pripreme dokumentacije za natječaj (usluge konzultanata i stručnjaka) prihvatljivi u iznosu do 2 % ukupno prihvatljivih izdataka projekta Opći troškovi uključujući troškove pripreme dokumentacije prihvatljivi su samo uz prijavu ulaganja (investicije).[41]

Financiranje izgradnje bazena od strane Ministarstva turizma

Programom „Konkurentnost turističkog gospodarstva“ po prvi je puta omogućeno sufinanciranje izgradnje bazena u domaćinstvima (iznajmljivači u privatnom smještaju). Tako Ministarstvo turizma putem mjere A4 ovoga programa sufinancira objekte u domaćinstvu (soba, apartman, studio apartman, kuća za odmor, kamp u domaćinstvu) za izgradnju i opremanje isključivo novih bazena, minimalne vodene tlocrtne površine 30 m2 za vanjske bazene i minimalne vodene tlocrtne površine 20 m2 za unutarnje bazene (unutar čvrstih objekata), uz uvjet da uz planirani bazen podnositelj zahtjeva mora imati registrirane minimalno 3 sobe (odnosno 6 stalnih kreveta) ili 4 smještajne jedinice (odnosno 12 gostiju) u kampu. Podnositelj zahtjeva mora imati registraciju „Objekta u domaćinstvu“ do dana podnošenja prijave, kategorije 3 ili više zvjezdica, te podmirene sve obveze (boravišnu pristojbu i turističku članarinu).

[41] http://www.mint.hr

Ukupno je od 2013. do 2015. sufinancirano 447 projekata izgradnje bazena, većinom za privatne iznajmljivače. Iz državnog budžeta za to je izdvojeno ukupno više od 18,8 milijuna kuna. U prosjeku najviši iznos potpore iznosio je 40.000 kuna.[42]

[42] http://www.mint.hr/default.aspx?ID=24957

3. PERSPEKTIVE BUDUĆEG RAZVOJA

Veliki turistički potencijal u Zagori povezan je sa značajem turizma na širem području, kao što su Šibensko-kninska i Splitsko- dalmatinska županija. Na području Dalmatinske zagore jača javno mnijenje za razvojem ruralnog turizma kao zamašnjaka razvoja toga područja. Potencijal za razvoj selektivnih oblika turizma, od kojih najviše gastronomskog i kulturnog turizma nije dovoljno iskorišten. Važno je i naglasiti da na području Dalmatinske zagore nema dovoljno turističkih zajednica, profesionalnog osoblja, zapravo legitimnih zagovoratelja i lobista za popularizaciju toga područja. U cijeloj Dalmatinskoj zagori postoji samo 9 turističkih zajednica, uz dodatak da su sve jedinice lokalne samouprave obuhvaćene turističkim zajednicama Splitsko-dalmatinske i Šibensko-kninske županije. Razvoj prepoznatljive i autohtone gastronomske ponude (pršut, slanina, sir, kruh ispod peke) i specifični način pripreme lokalnih namirnica (koji potiču daljnji razvoj poljoprivrede) nisu dostatno zastupljeni u malobrojnim ugostiteljskim objektima. što je u skladu s tendencijom razvoja ruralnog turizma, pa je tako na području LAG-a Zagora (općine Dugopolje, Lećevica, Muć, Klis i Dicmo), a koje čini oko 13 % teritorija Splitsko-dalmatinske županije, prisutna vrlo malena iskorištenost poljoprivredne površine (svega poraznih 2,7%). Ipak, LAG Zagora je u u svrhu razvoja turizma izgrađeno i u funkciji 11 biciklističkih staza ukupne duljine 260 km (u svim općinama) te se planira izgradnja još 5 staza ukupne duljine 105 km (najvećim dijelom offroad staze).[43]

Velika promidžba i svojevrsno otvaranje Dalmatinske zagore cikloturizmu dogodilo se tijekom posljednjeg Tour of Croatia 2017., u kojem je znatan dio najduže treće etape (Imotski - Zadar) sadržavalo bicikliranje Imotskom krajinom, u kojem su se jasno nazirao prekrasan, ali i zahtjevan krajolik koji će sigurno privući profesionalne bicikliste, ali i amatere te potencijalne turiste zainteresirane za Crveno i Modro jezero, ali i Lokvička jezera, još jedan krški fenomen u Imotskoj krajini. Važno je naglasiti da su prijenos prenosili Eurosport 2, kojega prati višemilijunsko gledateljstvo, ali i nacionalna Hrvatska radiotelevizija.

[43] http://lag-zagora.hr/wp-content/uploads/2016/07/LRS-LAG-Zagora-za-razdoblje-2014-2020-finalna-verzija-osnovnog-dokumenta-usvojena-23.06.2016.pdf

3.1. Uspješan proizvodni kompleks - Etno selo „Zagora"

Etno selo Zagora je nastalo kao sretan dovršetak priče o nastanku, gradnji i razvoju proizvodnog kompleksa Stella Croatica, tvrtke koja već dugi niz godina slovi za priznatog proizvođača tradicionalnih dalmatinskih delikatesa.

Nastavljajući dugogodišnju obiteljsku tradiciju poljoprivredne proizvodnje obitelji Polić s otoka Mljeta te razvijajući viziju o autentičnom prostoru na kojem bi se na najizvorniji način predstavila tradicija dalmatinske kulture, običaja i gastronomije, nastala je potreba za oživljavanjem duha iskonskog načina života u dalmatinskoj Zagori kroz materijalni prikaz života u jednom tipičnom selu-kući dalmatinske Zagore.

Svu ljepotu i snagu dalmatinskog zaleđa, priljubljenog uz plavetnilo Jadrana teško je dočarati na razini samog opisa. Doživljaj škrte, krševite zemlje kao prirodnog fenomena s jedne strane te izvora teškog i težačkog života s druge, nije lako prenijeti posjetitelju samo kroz opis, vožnju starom cestom ili panoramskim pogledom s Kliške tvrđave.Bremenita povijest krševitog zagorskog kraja te bogato prirodno i kulturno nasljeđe starih predaka kao i sami mirisi samoniklog aromatičnog i ljekovitog bilja prisutni su na svakom koraku, a istinski doživjeti ambijent starine jedino je moguć uz poslovično srdačnu gostoljubivost domaćina popraćenu uz dobar zalogaj i čašicu domaćeg vina.

Od svog nastanka 2013. godine do danas Etno selo „Zagora“ višestruko ispunjava svoju izvornu namjenu, a to je promocija dalmatinskog kraja te očuvanje bogate kulturne, povijesne, materijalne i nadasve gastronomske baštine predaka kroz revitalizaciju starih recepata, pripremanih na tradicionalan, izvorni način. Etno selo je destinacija za mnoge grupe stranih i domaćih posjetitelja koje organizirano dolaze u posjet i stručni obilazak aroma parka, maslinika, etnografske zbirke i etno sela , a popraćen degustacijom našeg višestruko nagrađivanog ekstra djevičanskog maslinovog ulja te delikatesnih proizvoda ručno proizvedenih u pogonu susjedne zgrade proizvodnje Stella Croatica.

Prilikom degustacije može se naučiti kako prepoznati vrhunsko maslinovo ulje, koje su to pozitivne, a koje negativne osobine maslinovog ulja, na koji način olfaktivno i gustativno degustirati samo ulje i koji su to proizvodi koji se sljubljuju s uljem tradicionalno, a koji predstavljaju gastronomsku avanturu za današnjeg prosječnog konzumenta.Koje sorte masline se tradicionalno uzgajaju u Dalmaciji, kako se i kada masline beru, na koji način se proizvodi

vrhunsko maslinovo ulje, sve su to podaci koje domaćice prenose stranim posjetiteljima kroz jednu opuštenu i zanimljivu šetnju i priču,popraćenu mirisima i prepoznavanjima aromatičnog bilja u aroma parku, dok se domaći gosti uvijek iznova iznenade bogatstvom baštine te otkriju neke detalje koje dosada nisu znali. Mnoge spoznaje, iako možda i prisutne u svijesti svakog starijeg Dalmatinca, pa ako i nije maslinar, popraćene slasnom degustacijom bivaju nanovo spoznate i dožIvljene, a mlađim generacijama koje danas pomalo i gube doticaj sa svojim nasljeđem, postaju pravo otkriće, a nadasve vrhunski gastronomski i kulturni doživljaj tradicionalnog načina života, koji se u etno selu duhovno i materijalno revitalizira.[44]

3.2. Oživljavanje Dalmatinske zagore - kuće za odmor

Unazad nekoliko godina diljem Dalmatinske zagore niknule su stotine luksuznih kuća za odmor. Zapravo, radi se o udobnim smještajnim objektima s bazenom koji se naslanjaju na autohtoni stil gradnje dalmatinskog zaleđa i tako se odlično uklapaju u okoliš i mjesnu tradiciju. Iznajmljivanje kuća za odmor u zaleđu je trend koji je, primjerice, u Istri već duže vrijeme poznat, no koji je u Dalmaciji tek u novije vrijeme dobio turistički vjetar u leđa.

S obzirom na to da je dobar dio dalmatinske privrede propao (primjerice, u Imotskome je nedavno zatvorena i zadnja veća tvrtka, nekad poznata imotska vinarija Imota), poduzetni pojedinci odlučili su se okrenuti turizmu. Ta je odluka i razumljiva s obzirom na to da turizam u Hrvatskoj stalno bilježi rekorde odnosno sve veće brojke što se tiče dolazaka gostiju. Kako u Zagori tako i u Imotskoj krajini gradi se sve više novih luksuznih smještajnih objekata ili se pak iz temelja obnavljaju stara zdanja. Iznajmljivanje kuća za odmor tako je postalo pravi turistički hit. Od Vinjana Donjih preko Grabovca do Ciste Velike svuda niču velike i luksuzno uređene kuće koje obično iznajmljuju turisti dubljeg džepa.

Naravno, nitko ne može reći da je riječ o trendu koji je namijenjen svima. Iznajmljivanje kuća za odmor, pogotovo ovakvog luksuznog tipa, iziskuje i velika ulaganja. Primjerice, jedna je obitelj samo u bazen od 100 kvadrata uložila čak 100.000 eura. Ipak, u špici sezone cijene turističkog najma ovakvih objekata kreću se i do 5000 eura po tjednu. Prosjek popunjenosti je oko 15 tjedana godišnje.

[44] http://www.gastrozagora.com/hr/o-nama/uvod

Vlasnici ovakvih kuća imaju opciju odlučiti se za iznajmljivanje preko agencije uz određenu proviziju ili pak samostalno, ako imaju znanja, volje i vremena, privući goste oglašavanjem na nekom od popularnih *booking* portala.

Bogati pojedinci ne vole masovni turizam, gužve i tisuće nabijenih apartmana uz obalu. Takvi gosti u prvom redu cijene mir i privatnost, a ako žele doći do mora, nije im problem sjesti u automobil jer su do mora već za 15-20 minuta vožnje.

Ono što je olakšalo razvoj ovakvog tipa turizma jesu i prilično dobre ceste, pogotovo Autocesta Zagreb – Split, ali i tunel Sveti Ilija koji je omogućio brzu povezanost dalmatinskog zaleđa s morem.

Dalmatinska zagora nakon propasti raznih poduzeća, ali i poljoprivrede doživljava svoju turističku renesansu koja će barem dijelu tamošnjih stanovnika donijeti sigurne i velike prihode. Očito je da se turizam može svugdje stvoriti uz viziju, ulaganja i trud. Blizina mora samo je dodatni adut i povoljan vjetar u leđa.[45]

Ni vrgoračkikraj ne čini iznimku. Plodna polja koja obiluju breskvama, jagodama, šljivama, lubenicama, dinjama, rajčicama i svim ostalim poljoprivrednim divotama, vrgorska vinogorja koja dobro rađaju, konobe koje mirišu ponajboljim pršutima te pitoreskni zaselci uklopljeni u krajolik zabiokovskih obronaka dovoljan su razlog da se i kod mještana vrgorskoga kraja počne buditi svijest o svim mogućnostima razvoja ruralnog turizama koja im se pružaju.[46]

Osim što se u Dalmatinskoj zagori individualnim naporima mogu postići iznimni rezultati u smislu prodaje svojih proizvoda i stvaranja vrhunskog doživljaja za goste, ukoliko se želi stvoriti jedinstven brend u cijeloj Zagori, treba sagledati i širu sliku, na način da se cijela Dalmatinska zagora, ili barem jedan dio iste , promovira na jednome mjestu, a najbolji način je potencijalno stvaranje jedinstvene turističke zajednice.

3.3. Potencijalno stvaranje velike turističke zajednice

U Imotskom i Prološcu održao se niz sastanaka s tematikom razvoja turizma Dalmatinske zagore s posebnim osvrtom na Imotsku krajinu. Na sastancima su predočeni turistički rezultati kao i neki zajednički projekti (Tour of Croatia, biciklističke staze, proslava 300-te

[45] http://www.xn--iznajmljivai-yrb.hr/iznajmljivanje-kuca-za-odmor/
[46] http://hotspots.net.hr/2014/05/kuce-za-odmor-u-vrgorskom-kraju-trend-koji-osvaja-trziste/

obljetnice oslobođenja od Osmanlija), razgovaralo se o novim zakonskim rješenjima, pravilnicima i problemima, potpisan je ugovor od strane Ministra i Župana o sufinanciranju dodatnih timova prve pomoći u sezoni i drugom.

No poseban dio sjednice bila je prezentacija inicijative o formiranju TZ područja za cijelu Imotsku krajinu.

TZ područja je ustrojbeni oblik koji je predviđen Zakonom o turističkim zajednicama, a ima i nekoliko primjera takvih TZ-a s pozitivnim iskustvima (Baranja, otok Krk), a utemeljuje se za područja koji imaju povijesnu ili zemljopisnu poveznicu, i u kojima nema TZ-a, ili TZ imaju neke od JLS-a. Imotska krajina je povijesna i zemljopisna činjenica, a u novijoj povijesti po više osnova podijeljena i ovo bi bila jedna od prvih inicijativa formalnog povezivanja zbog lakšeg ostvarenja zajedničkih ciljeva, tim više jer je teško očekivati (zbog mnogih zakonskih odredbi) da će pojedine općine imati svoje samostalne TZ . Trenutno samo Imotski ima TZ koja je utemeljena za područje Grada, i njoj članarinu i boravišnu pristojbu plaćaju samo smještajni objekti u Imotskom.

TZG Imotski nema mogućnost financiranja bilo kakvih programa ili manifestacija izvan administrativnih granica Imotskog, a otežan im je i razvoj nekih zajedničkih projekata (npr. Tour of Croatia, biciklističke staze i sl.)

Na sastanku su predočeni i konkretni koraci inicijative kao i prednosti iste: TZ bi imala bi veće izvorne prihode, dio prihoda imale bi i jedinice lokalne samouprave, dogovorno bi sredstva koja su nastala na području jedne JLS upotrijebili u razvoj turizma turističke upravo te JLS, mogli bi lakše raditi zajedničke projekte kao što su treking, pješačke i biciklističke staze, zajedničke manifestacije, kalendar svih događanja, bolje povezivanje vinara, OPG-a s iznajmljivačima, sukladno Zakonu, „nova“ TZ bila bi pravni slijednik TZG Imotski sa svim ugovorima, djelatnicima, OIB-om, računima, ugovorima, opremom i sl. te nova TZ područja ne bi iziskivala nikakav dodatni trošak za Općine, dapače, generirala bi im i neki prihod. Dodatan razlog za osnivanje velike turističke zajednice su značajno povećanje dolazaka i noćenja turista.
Po planu, ukoliko se zadovolje svi preduvjeti, planirani početak rada nove TZ područja bio bi 01.01.2018. godine.

3.4. Kultura- obavezan dio integriranog turističkog proizvoda

Prirodne ljepote, nematerijalna i materijalna kulturna baština ne smiju se zanemariti pri kreiranju turističkog proizvoda u Dalmatinskoj zagori. Treba se iskoristiti mogućnost da se uglavnom strane goste upozna sa barem dijelom nebrojenih mogućnosti koje ovaj kraj može pružiti. Odmor se ne bio smio ograničavati na smještajni objekt, kao što je primjerice eko selo ili kuća za odmor. Gosti će se zasigurno opet vratiti ukoliko se iste upozna sa ljudima iz područja u kojem borave, sa hranom koja se u Dalmatinskoj zagori jede, ali i ljepotama uglavnom krškog, ali i prekrasnog predjela Dalmacije. Turizam se danas temelji na doživljaju i maksimalnom korištenju slobodnog vremena, a na ljudima koji žive u Zagori je da se što više potrude približiti glavninu svojih atrakcija, kako iste ne bi otišle u zaborav kao neiskorištena prilika.

4. ZAKLJUČAK

Oprečno dalmatinskom priobalju, Dalmatinska zagora ni blizu ne iskorištava svoj veliki potencijal za privlačenje turista, unatoč nekim pozitivnim pomacima.

Dalmatinska zagora, kontinentalni je dio Dalmacije koji uvelike gospodarski i demografski zaostaje za priobalnim gradovima, kao što su glavno središte Split, Šibenik , a pokretani turizmom, također i gradovi Omiš i Makarska.

Republika Hrvatska je koristeći indeks razvijenosti pokušala prikazati razvijenost ili nerazvijenost neke jedinice lokalne samouprave i vodeći se istim, dati određena sredstva kako bi pokušala djelomično nadomjestiti jaz između više i manje razvijenih općina i gradova.

Odmah se može uočiti kako u Dalmatinskoj zagori ne postoji ni jedna jedinica lokalne samouprave u najrazvijenijoj skupini, u kojoj se nalaze mjesta sa preko 125 % vrijednosti prosječnog državnog indeksa.

U glavnini su nerazvijena mjesta, između 50 i 75 % vrijednosti prosječnog državnog indeksa.

Najveća ulaganja u zadnjih nekoliko godina privlače Dugopolje i Trilj. Dugopolje, ujedno i najrazvijenija jedinica lokalne samouprave u Dalmatinskoj zagori. Samo do 2011. godine privuklo je preko 4,5 milijardi kuna od kompanija poznatih na razini države, kao što su Vindija i Metro. Proizvodna zona Čaporice - Centar agropoduzetništva 3LJ (Trilj) do sada je najvrijedniji gospodarski projekt financiran iz EU fondova na području Splitsko-dalmatinske županije, a poduzetnici su već uložili preko pola milijarde kuna.

Dalmatinska zagora je u prometnom smislu dosta dobro povezana s ostatkom države jer na autocesti Zagreb-Split- Dubrovnik (A1) ima 9 dionica autoceste koje su izravno povezane s većim i manjim mjestima u dalmatinskoj unutrašnjosti. Najnoviji, a ujedno i vrlo važan projekt Hrvatskih cesta svakako je Tunel sveti Ilija, koje se nalazi na spojnoj cesti Zagvozd-Baška Voda, koja spaja Imotsku krajinu i Makarsko primorje.

Aerodrom Sinj se koristi za zrakoplovno-sportske djelatnosti i na njemu djeluju aeroklubovi Sinj, Split, Vitar i Graviton. Na aerodromu se odvijaju slijedeće aktivnosti: motorno letenje, padobranstvo, jedriličarstvo, zmajarstvo i modelarstvo.

Željeznička pruga prolazi kroz Dalmatinsku zagoru u sklopu popularne „Sinjske rere" i Dalmatinske pruge.

Dalmatinska pruga kroz Dalmatinsku zagoru prolazi na dionici Unešić-Drniš-Knin i još je uvijek u funkciji.

Gotovo u cijeloj Dalmatinskoj zagori prisutan je veliki prirodni pad. Samo u gradu Imotskom i općini Dicmo prisutan je pozitivan prirodni prirast.

U cijeloj Zagori, živi tek 111 tisuća stanovnika, odnosno 38 stanovnika na kilometar četvorni, što taj prostor čini očuvanim, autentičnim i ekološki visoko vrijednim.

Velika većina aktivnosti od oko ukupnih 55 tisuća noćenja i 140 tisuća dolazaka u Zagori događa u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Samo grad Drniš u Šibensko-kninskoj županiji bilježi rezultate podjednake Sinju , Imotskom i Trilju. Uglavnom u cijeloj Dalmatinskoj zagori prisutan je trend dolaska stranih gostiju, koji čine tri četvrtine ukupnog broja dolazaka. Gospodarski najrazvijenije Dugopolje ujedno je zabilježilo i najbolje turističke rezultate.

Dalmatinska zagora ima niz prepoznatljivih prirodnih dragulja, manifestacija, ali i veliku materijalnu i nematerijalnu baštinu zbog različitih krajina koje obuhvaća

Od prirodnih ljepota svakako treba spomenuti kanjon Čikole te imotska jezera.

Kanjon Čikole, područje je koje se odlikuje vrlo dubokim kanjonom, koji je izniman geomorfološki fenomen, a lokalitet je iznimno važan i kao hidrološki fenomen u kršu.

Modro i Crveno jezero omiljena su izletišta i turista i domaćih ljudi željnih odmora u prirodi. Krško Modro jezero jedno je od najljepših hrvatskih jezera do kojeg vode uređene stepenice pa je ono za ljetnih mjeseci omiljeno kupalište. Crveno jezero krška je jama visoka je oko 528 metara, a prema nekim podatcima radi se i o jednom od najdubljih jezera Europe.

Dalmatinska zagora također obiluje kulturnom baštinom. Kninska tvrđava spada među najveće hrvatske fortifikacijske spomenike i druga je po veličini vojna fortifikacija u Europi, a također je živući spomenik s muzejom, izložbenim prostorima i restoranom, te svakako predstavlja glavni brand kulturnog turizma na području grada Knina. Crljivica (Cista Velika) najveće je očuvano nalazište stećaka u Hrvatskoj. Ujedno je uvrštena i na UNESCO-vu listu svjetske baštine. Stećci su uglavnom isklesani od vapnenca. Oni imaju širok spektar dekorativnih motiva i natpisa koji predstavljaju ikonografski kontinuitet unutar srednjovjekovne Europe, kao i lokalno prepoznatljiva tradicija.

Domaći turisti sve više posjećuju glavne manifestacije u Zagori.

Glumci u Zagvozdu susreti su pokrenuti s namjerom da pred inače zapostavljenu publiku Dalmatinske zagore dovedu kazališne predstave, koncerte, folklorne priredbe, izložbe i promocije. Od svojih početaka ugostili su brojne poznate glumačke družine i institucionalna kazališta. Svojim kvalitetnim programom i ugođajem uspjeli su se prometnuti u jedno od vodećih hrvatskih kazališnih događanja.

Sinjska alka je jedini preživjeli primjer srednjevjekovnog viteškog natjecanja koja su se redovito održavala u hrvatskim obalnim gradovima sve do 19. stoljeća. Time je obilježila lokalnu povijest i postala sredstvo prenošenja kolektivnog sjećanja s generacije na generaciju.

U Sinju, jednom od najvećih hrvatskih marijanskih svetišta, i Prološcu, s nešto manjim brojem hodočasnika općini u Imotskoj krajini ,blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije, 15. kolovoza, slavi se posebno svečano, a svake godine ta dva mjesta posjećuje nepregledno mnoštvo hodočasnika.

Strategija Europa 2020 ima za cilj stvaranje uvjeta za pametan, održiv i uključiv rast.
identificirana su tri dugoročna strateška cilja koji se vežu za politiku ruralnog razvoja EU u razdoblju 2014-2020: poticanje konkurentnosti poljoprivrede, osiguranje održivog upravljanja prirodnim resursima i klimatskim promjenama i postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih područja, uključujući stvaranje i očuvanje radnih mjesta, a za tu svrhu potpisan je i Sporazum o partnerstvu.

Program ruralnog razvoja RH (PRR RH) za razdoblje 2014.-2020., na čijem se stvaranju radilo od 2012. godine, službeno je odobren 26. svibnja 2015. godine. Ukupna alokacija za PRR RH 2014.-2020. iznosi 2.383 milijarde eura, od čega će se 2.026 milijardi eura financirati iz Europskog fonda za ruralni razvoj (EPFRR), a ostatak iz sredstava nacionalnog proračuna Republike Hrvatske. Ipak, postoje i specijalizirane mjere koje se vežu uz izgradnju ili obnovu nekog objekta koji bi potencijalno mogao imati turističku namjenu.
Radi se o podmjeri 6.4.- Razvoj nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnim područjima – kuće za odmor i podmjeri 7.4.- Ulaganja u pokretanje, poboljšanje ili proširenje lokalnih temeljnih usluga za ruralno stanovništvo, uključujući slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te povezanu infrastrukturu. Korisnici su poljoprivredna gospodarstva, ali i jedinice lokalne samuprave, trgovačka društva u većinskom vlasništvu jedinica lokalne samouprave, javne ustanove neprofitnog karaktera u kojima su osnivači jedinice lokalne samouprave, udruge/organizacije civilnog društva i vjerske zajednice koje se bave humanitarnim i društvenim djelatnostima od

posebnog interesa za lokalno stanovništvo, kao i lokalne akcijske grupe. Intenzitet potpora se kreće između 30 tisuća i milijun eura.

Programom „Konkurentnost turističkog gospodarstva“ po prvi je puta omogućeno sufinanciranje izgradnje bazena u domaćinstvima (iznajmljivači u privatnom smještaju)

Ukupno je od 2013. do 2015. sufinancirano 447 projekata izgradnje bazena, većinom za privatne iznajmljivače.

Na području Dalmatinske zagore jača javno mnijenje za razvojem ruralnog turizma kao zamašnjaka razvoja toga područja. Potencijal za razvoj selektivnih oblika turizma, od kojih najviše gastronomskog i kulturnog turizma nije dovoljno iskorišten.

Važno je i naglasiti da na području Dalmatinske zagore nema dovoljno turističkih zajednica, točnije samo 9 turističkih zajednica, uz dodatak da su sve jedinice lokalne samouprave obuhvaćene turističkim zajednicama Splitsko-dalmatinske i Šibensko-kninske županije. Razvoj prepoznatljive i autohtone gastronomske ponude, kao što su pršut, slanina, sir, kruh ispod peke i specifični način pripreme lokalnih namirnica, koji potiču daljnji razvoj poljoprivrede, nisu dostatno zastupljeni u malobrojnim ugostiteljskim objektima.

Perspektiva budućeg razvoja može se prikazati preko više primjera ljudi ili organizacija koji se pokušavaju etablirati na tržištu povlačeći naočigled razumne, no odluke koje su većinom nedokučive lokalnom stanovništvu.

Etno selo Zagora je destinacija za mnoge grupe stranih i domaćih posjetitelja koje organizirano dolaze u posjet i stručni obilazak aroma parka, maslinika, etnografske zbirke i etno sela, a popraćen degustacijom našeg višestruko nagrađivanog ekstra djevičanskog maslinovog ulja te delikatesnih proizvoda ručno proizvedenih u pogonu susjedne zgrade proizvodnje Stella Croatica.

Unazad nekoliko godina diljem Dalmatinske zagore niknule su stotine luksuznih kuća za odmor. Zapravo, radi se o udobnim smještajnim objektima s bazenom koji se naslanjaju na autohtoni stil gradnje dalmatinskog zaleđa i odlično se uklapaju u okoliš i mjesnu tradiciju.

Bogati pojedinci ne vole masovni turizam, gužve i tisuće nabijenih apartmana uz obalu. Takvi gosti u prvom redu cijene mir i privatnost, a ako žele doći do mora, nije im problem sjesti u automobil jer na moru već za dvadesetak minuta vožnje.

Ukoliko se želi stvoriti jedinstven brend u cijeloj Zagori, treba sagledati i širu sliku, na način da se cijela Dalmatinska zagora, ili barem jedan dio iste , promovira na jednome mjestu, a najbolji način je potencijalno stvaranje jedinstvene turističke zajednice, a takva nastojanja događaju se na području Imotske krajine. TZ Imotske krajine imala bi veće izvorne prihode, a dio prihoda imale bi i jedinice lokalne samouprave Skupa bi se moglimogli bi lakše raditi i razni zajednički projekti Sukladno Zakonu, nova TZ bila bi pravni slijednik TZG Imotski sa svim obvezama te nova TZ područja ne bi iziskivala nikakav dodatni trošak za Općine, dapače, generirala bi im i neki prihod.

Prirodne ljepote, nematerijalna i materijalna kulturna baština ne smiju se zanemariti pri kreiranju turističkog proizvoda u Dalmatinskoj zagori. Treba se iskoristiti mogućnost da se uglavnom strane goste upozna sa barem dijelom nebrojenih mogućnosti koje ovaj kraj može pružiti.

Turizam se danas temelji na doživljaju i maksimalnom korištenju slobodnog vremena, a na ljudima koji žive u Zagori je da se što više potrude približiti glavninu svojih atrakcija, kako iste ne bi otišle u zaborav kao neiskorištena prilika.

LITERATURA

Izvori s Interneta:

1. Aerodrom u Sinju, [Internet], raspoloživo na: http://www.sportsinj.com/hr/klubovi-i-udruge/aeroklub-sinj
2. Bikijada u Radošiću, [Internet], raspoloživo na: http://www.nrk.hr
3. Broj smještajnih jedinica u Imotskom, [Internet] raspoloživo na : http://www.tz-imotski.hr/
4. Cetina-vrela, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/spomenici-prirode/cetina-vrela-hidrogeoloski-spomenik-prirode
5. Crveno i Modro jezero, [Internet], raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr/izleti/imotski-jezera-35
6. Dionice autoceste, [Internet], raspoloživo na: http://hac.hr/hr/cestarina/cjenik/zagreb-split-dubrovnik
7. Dolasci i noćenja turista 2015. godine, [Internet], raspoloživo na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2015/04-03-02_01_2015.htm
8. Dolasci i noćenja turista 2016. godine, [Internet], raspoloživo na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/04-03-02_01_2016.htm
9. Etno selo Zagora, [Internet], raspoloživo na: http://www.gastrozagora.com/hr/o-nama/uvod
10. Festivali vezani uz gangu, [Internet], raspoloživo na: http://uz-gangu-i-bukaru.com
11. Financiranje bazena, [Internet], raspoloživo na : http://www.mint.hr/default.aspx?ID=24957
12. Glumci u Zagvozdu , [Internet], raspoloživo na: http://www.tportal.hr
13. Imotska sila, [Internet], raspoloživo na: http://radioimotski.hr
14. Indeks razvijenosti, [Internet], raspoloživo na: https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112
15. Inicijative LAG-a Zagora, [Internet], raspoloživo na: http://lag-zagora.hr/wp-content/uploads/2016/07/LRS-LAG-Zagora-za-razdoblje-2014-2020-finalna-verzija-osnovnog-dokumenta-usvojena-23.06.2016.pdf

16. Kanjon Čikole, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/znacajni-krajobraz/kanjon-cikole
17. Kuće za odmor u Dalmatinskoj zagori, [Internet], raspoloživo na: http://www.xn--iznajmljivai-yrb.hr/iznajmljivanje-kuca-za-odmor/
18. Kuće za odmor vrgorskog kraja, [Internet], raspoloživo na: http://hotspots.net.hr/2014/05/kuce-za-odmor-u-vrgorskom-kraju-trend-koji-osvaja-trziste/
19. Kulturna baština Zagore u Splitsko-dalmatinskoj županiji, [Internet], raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr/kultura-i-zanimljivosti
20. Kulturna baština Zagore u Šibensko-kninskoj županiji, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/kulturna-bastina
21. Manifestacije u Drnišu i Kninu, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/kulturna-bastina/manifestacije
22. Mjera 6- Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja, [Internet], raspoloživo na:http://www.mint.hr
23. Nalazište stećaka Crljivica, [Internet], raspoloživo na: http://uz-gangu-i-bukaru.com/rubrike/unesco
24. Napori TZ županije oko Dalmatinske zagore, [Internet], raspoloživo na: http://www.slobodnadalmacija.hr/dalmacija/split-zupanija/clanak/id/307484/vise-turisticke-pristojbe-naplaceno-u-zagori-nego-na-otoku-visu
25. Nove investicije u Dugopolju, [Internet], raspoloživo na: http://www.jutarnji.hr/biznis/tvrtke/investicija-u-dugopolju-za-70-milijuna-kuna-ljekarne-splitsko-dalmatinske-zupanije-grade-mini-tvornicu-lijekova-dodataka-prehrani-i-kozmetike/5643403/
26. Podaci o emitivnim tržištima Šibensko-kninske županije 2016. godine, [Internet], raspoloživo na: https://www.hgk.hr/documents/turisticka-ostvarenja-sibensko-kninske-zupanije-u-razdoblju-sijecanj-prosinac-201658b03f3139a21.pdf
27. Razina turističke razvijenosti Dalmatinske zagore iz Strategije razvoja ruralnog turizma Splitsko-dalmatinske županije, [Internet], raspoloživo na: http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/ruralni-turizam-strategija.pdf
28. Poduzetničke zone u Splitsko-dalmatisnkoj županiji, [Internet], raspoloživo na: http://www.hgk.hr/zupanijska-komora-split/poduzetnicke-zone

29. Poslovna zona Čaporice, [Internet], raspoloživo na: http://www.poslovni.hr/hrvatska/poslovna-zona-caporice-u-trilju-je-bio-najveci-eu-projekt-u-zupaniji-312832
30. Potencijalna turistička zajednica Imotske krajine, [Internet], raspoloživo na: http://hrturizam.hr/pokrenuta-inicijativa-za-pokretanje-tz-podrucja-za-cijelu-imotsku-krajinu/
31. Prihvatljivost ulaganja, [Internet], raspoloživo na: http://www.mint.hr
32. Razgraničenje Zagore ,[Internet], raspoloživo na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=13755
33. Razvijenost Dugopolja ,[Internet], raspoloživo na: http://www.poslovni.hr/hrvatska/u-dugopolju-nezaposlenost-svedena-na-35-55008
34. Razvoj nepoljoprivrednih podučja, [Internet], raspoloživo na: http://keyconsulting.hr/razvoj-nepoljoprivrednih-djelatnosti-u-ruralnim-podrucjima-kuce-za-odmor
35. Rijeka Cetina, [Internet], raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr/prirodne-ljepote/trilj-rijeka-cetina
36. Rijeka Krčić, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/znacajni-krajobraz/rijeka-krcic
37. Rijeka Vrljika, [Internet], raspoloživo na: http://www.dalmatian-nature.hr/hr/podrucje-details/vrljika
38. Sajam pršuta u Sinju, [Internet], raspoloživo na: http://www.visitsinj.com
39. Stara straža, [Internet], raspoloživo na: http://www.sibenikregion.com/hr/prirodna-bastina/spomenici-prirode/stara-straza-geoloski-spomenik-prirode
40. Strategija Europa 2020, [Internet], raspoloživo na: http://edic-zadar.com/programi/program-ruralnog-razvoja-republike-hrvatske-2014-2020/
41. Sve bolji turistički rezultati Zagore, [Internet], raspoloživo na: http://hrturizam.hr/dalmatinska-zagora-krece-u-turisticki-biznis/
42. Špilja Vranjača, [Internet], raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr/izleti/spilja-vranjaca-43
43. Tunel sveti Ilija -izvrsni rezultati , [Internet], raspoloživo na:https://apoliticni.hr/tunel-sveti-ilija-kroz-biokovo-rusi-rekorde/

44. Tunel sveti Ilija-osnovne informacije, [Internet], raspoloživo na: http://hac.hr/odnosi-s-javnoscu/informacije-i-obavijesti/tunel-sveti-ilija-pusten-u-promet
45. UNESCO Reprezentativna lista nematerijalne kulturne baštine, [Internet], raspoloživo na: http://www.min-kulture.hr
46. Velika Gospa u Prološcu, [Internet], raspoloživo na: http://www.franjevci-split.hr
47. Velika Gospa u Sinju, [Internet], raspoloživo na: http://www.visitsinj.com
48. Veliki Godinj, [Internet], raspoloživo na: https://www.dalmatia.hr/hr/prirodne-ljepote/vrgorac-veliki-godinj

PRILOZI

Tablice:

Tablica 1: Vrijednosti indeksa razvijenosti za mjesta u Dalmatinskoj zagori..... 4

Tablica 2: Prirodni prirast u Dalmatinskoj zagori u 2016. godini 14

Tablica 3: Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori 2016. godine 31

Tablica 4: Dolasci i noćenja u Dalmatinskoj zagori 2015. godine..... 33

Tablica 5: Prioriteti PRR RH ……..... 37

Grafikoni:

Grafikon 1: Razvijena i nerazvijena mjesta Zagore po županijama 7

Grafikon 2: Dalmatinska zagora prema skupinama indeksa razvijenosti 8

Slike:

Slika 1: Modro jezero u Imotskom..... 19

Slika 2: Kninska tvrđava..... 22

Slika 3: Sinjska alka..... 26

Slika 4: Najpopularnija emitivna tržišta pojedinih mjesta Zagore..... 34

SAŽETAK

Dalmatinska zagora kontinentalni je dio Dalmacije koji uvelike gospodarski i demografski zaostaje za priobalnim gradovima, a ni blizu ne iskorištava turistički potencijal. Prema indeksu razvijenosti, u Zagori su većinom prisutna nerazvijena mjesta. Najrazvijenije mjesto je Dugopolje, koje je skupa s poduzetničkom zonom u Trilju privuklo preko pet milijardi kuna investicija.

S druge strane, Zagora je prometno dosta razvijena zahvaljujući dvama ključnim čimbenicima. Prvi je taj da glavnina srednjedalmatinske autoceste prolazi upravno kroz mjesta Dalmatinske zagore. Drugi čimbenik svakako je tunel sveti Ilija, profitabilni tunel koji spaja Zabiokoblje i Makarsko primorje.

Turistički rezultati u zaleđu Dalmacije sve su bolji, međutim glavninu noćenja ipak obuhvaća dio Zagore u dijelu koji pripada Splitsko- dalmatinskoj županiji. Najbolje turističke rezultate bilježi Dugopolje i Imotska krajina.

Zagora obiluje prirodnim ljepotama, kulturnom baštinom i manifestacijama. Među najbitnijima su kanjon Čikole, Crveno i Modro jezero u Imotskom, Sinjska alka i Glumci u Zagvozdu. Opstanak kraja ovisi i o njegovanju običaja sa UNESCO Reprezentativne liste nematerijalne kulturne baštine.

Strategija Europa 2020, čija je hrvatska inačica Program ruralnog razvoja Hrvatske, iz svoga fonda raznim korisnicima daje priliku za povlačenje sredstava. Intenzitet potpora kreće se između 30 tisuća i milijun eura.

Na području Dalmatinske zagore sve više ljudi pokušava turistički valorizirati običaje, prehranu i objekte koje posjeduju. Najveći pomak se dogodio u izgradnji i iznajmljivanju kuća za odmor, no također treba pohvaliti i pojedinačne uspjehe izgradnje ruralnog objekta, kao što je etno selo Zagora u okolici Klisa, kao i inicijativu stvaranja velike turističke zajednice u Imotskoj krajini, koja bi poboljšala djelovanje svih općina koje su obuhvaćene, ali i punila proračune tih jedinica lokalne samouprave. Prilikom kreiranja turističkog proizvoda za očekivati je da će uspjeh realizacije biti veći ukoliko se u smislu poboljšanja turističkog doživljaja uključi što više prirodnih i društvenih atrakcija, kao i nadaleko poznato gostoprimstvo ljudi iz ovog područja, kako veliko bogatstvo koje Zagora posjeduje ne bi otišlo u zaborav, a u smislu stvaranja stvaranja i prodaje usluge postalo neiskorištena prilika.

Ključne riječi: ruralni razvoj , turizam, Dalmatinska zagora

SUMMARY

Dalmatinska zagora (Dalmatian Hinterland) is the inland region which trails economically and demographically behind coastal Dalmatian cities, and also it does not fully exploit its tourist potential. According to Croatian Development Index, municipalities in Dalmatinska zagora are mostly undeveloped. Dugopolje, the most developed municipality, together with the Entreprenurial zone in Trilj, has withdrawn over five billion kuna.

On the other side, Dalmatinska zagora is developed trafficwise, thanks to two key factors: presence of the national highway and Tunnel Saint Ilija, a profitable tunnel which merges both sides of mountain Biokovo.

Tourism statistics in Dalmatinska zagora are getting better , however , the majority of overgnight stays are situated in the Split- Dalmatian County . Dugopolje and Imotski County have the best tourist results.

Dalmatinska zagora abounds with natural beauties, cultural heritage and events. River Čikola Canyon, Red and Blue lake in Imotski, the equestrian competition Sinjska alka and cultural event Glumci u Zagvozdu are of great importance. Survival of this area depends of fostering of customs included in the Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity.

Europe 2020 strategy and Croatian Programme od Rural Development as a part of it allows different users to withdraw funds. Intensity of financial supports ranges between 30 thousand and million euro.

Today there are a lot od people trying to evaluate local customs,cuisine and earn money , mostly by renting vacation homes. However, there are also several examples of successful business, such as ethno-village Zagora near Klis , but also an initative to create a tourist board for the whole Imotski county that can improve tourist activity to every single municipality. The new tourist board would also fill the budgets of municipalites which belong to the included area. Created product for tourists would be better if it was gathered from a bigger number of listed natural and cultural attractions. Well- known hospitality of local people should help this great wealth not to disappear. It would also be a shame if some of the resources go waste as an unused opportunity.

Keywords: rural development, tourism, Dalmatian Hinterland